

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота
магістра

на тему Фінансові аспекти розвитку малого підприємства в Україні

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0728-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньої програми фінанси і кредит
спеціалізації Банківська справа

_____ К.О.Здановська _____

Керівник _ к.е.н., доцент Батракова Т.І.

Рецензент _ к.е.н., професор Череп А.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма фінанси і кредит
Спеціалізація Банківська справа

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____ А.П. Кущик
« ____ » _____ 2019 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Здановській Крістині Олександрівні

1. Тема роботи: «Фінансові аспекти розвитку малого підприємства в Україні»
керівник роботи: Батракова Тетяна Іванівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 4 липня 2019 року № 1111-с.
2. Строк подання студентом роботи: 2 грудня 2019 року.
3. Вихідні дані до роботи: дані Державної служби статистики України, Національного банку України, а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити сутність малого підприємства; виявити фактори впливу на малі підприємства; здійснити оцінку стану малого підприємства; опрацювати фінансові аспекти розвитку малого підприємства; розробити напрямки підвищення фінансового стану малого підприємства.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 14 рис., 8 табл.. 6. Консультанти розділів роботи

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Батракова Т.І., доцент	09.08.2019 р.	09.08.2019 р.
2	Батракова Т.І., доцент	06.09.2019 р.	06.09.2019 р.
3	Батракова Т.І., доцент	04.10.2019 р.	04.10.2019 р.

7. Дата видачі завдання: 05 липня 2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	05.07.2019 р. – 09.07.2019 р.	виконано
2.	Виконання вступу	10.07.2019 р. – 08.08.2019 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	09.08.2019 р. – 05.09.2019 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	06.09.2019 р. – 03.10.2019 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	04.10.2019 р. – 07.11.2019 р.	виконано
6.	Формування висновків	08.11.2019 р. – 21.11.2019 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	22.11.2019 р. – 29.11.2019 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	02.12.2019 р.	виконано

Студент _____ К.О.Здановська
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ Т.І.Батракова
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ А.В. Линенко
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 101 с., 14 рис., 8 табл., 66 джерел.

Об'єктом дослідження є фінансові аспекти розвитку малого підприємства в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо розробки та удосконалення фінансових аспектів розвитку малого підприємства в Україні.

Завдання: 1) визначити фактори, які впливають на формування та розвиток малого підприємства в Україні; 2) провести оцінку фінансових аспектів розвитку малого підприємства; 3) розробити заходи покращення фінансового стану розвитку малого підприємства.

Методи досліджень: діалектичний, системний, комплексний та структурно-функціональний підхід, кількісний аналіз, аналітичний.

Одержані результати та їх новизна: 1) набули подальшого розвитку: тлумачення категорії «мале підприємство»; методичний підхід до формування інтегральної оцінки та системи контролю малого підприємства. Практичне значення мають запропоновані рекомендації щодо організації та вдосконалення фінансової системи розвитку малого підприємства.

МАЛЕ ПІДПРИЄМСТВО, ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ, МЕТОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА.

SUMMARY

Qualifying work: 101 pages, 14 pictures, 8 tables, 66 sources.

The study focuses on the financial aspects of small business development in Ukraine.

The purpose of the qualification work is to substantiate theoretical provisions and to develop practical recommendations for the development and improvement of financial aspects of small business development in Ukraine.

Objectives: 1) identify the factors that influence the formation and development of a small business in Ukraine; 2) evaluate the financial aspects of small business development; 3) to develop measures to improve the financial condition of small business development.

Research methods: dialectical, systemic, complex and structural-functional approach, quantitative analysis, analytical.

The results obtained and their novelty: 1) were further developed: interpretation of the category "small business"; methodical approach to the formation of integrated assessment and control system of small business.

The recommendations for organizing and improving the financial system of small business development are of practical importance.

The information base of the research is legislative and regulatory acts, professional literature, materials of scientific conferences and periodicals, statistics, results of own research and analysis.

The significance of the results of the master's qualification work is to deepen the scientific analysis of the financial mechanism of development of small business in Ukraine and to identify the peculiarities of its functioning. The practical implication is that the results obtained and the suggested recommendations for improving the financial mechanism of small business development help to make informed decisions to support domestic small business at the national and regional levels.

We find out directly the concepts of "enterprise" as an economic entity and

"entrepreneurship" as a form of business enterprise in general. After all, the study of any object begins, first of all, with the definition of the essence of basic concepts and categories, the establishment of certain principles of its division into types and finding out the place and role of this object in a particular environment, and in our case, in the economy of the state .

SMALL ENTERPRISE, FINANCIAL ASPECTS OF SMALL ENTERPRISE DEVELOPMENT IN UKRAINE, METHODS OF IMPROVEMENT OF SMALL ENTERPRISE DEVELOPMENT.

ЗМІСТ

ВСТУП	1
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІСНУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ..	12
1.1 Основні теоретичні засади розвитку малого бізнесу в Україні	12
1.2 Поняття і структура малого підприємства в Україні	24
1.3 Діючі системи оподаткування для суб'єктів малого бізнесу та організаційні форми здійснення господарської діяльності	30
Висновки до розділу 1	36
2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ	38
2.1 Історія виникнення та становлення малого підприємства.....	38
2.2 Фінансово-господарська діяльність малого підприємства в Україні за останні роки	42
2.3 Аналіз показників фінансово-господарської діяльності малого підприємства в Україні	53
Висновки до розділу 2	57
3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	59
3.1 Законодавство і державна підтримка малого підприємництва в Україні .	59
3.2 Іноземний досвід роботи малого підприємництва	78
3.3 Напрями удосконалення та підвищення ефективності діяльності малого підприємства в Україні	91
Висновки до розділу 3	94
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100

ВСТУП

В умовах посилення світової економічної конкуренції, кризових явищ в економіці України, проблем політичного характеру, надзвичайно важливим завданням є створення сприятливого клімату для розвитку малого підприємництва. Важливу роль у такому стимулюванні розвитку малого підприємництва відіграє створення належного фінансового забезпечення. Питання фінансового забезпечення є невід'ємною складовою будь-якого суб'єкта підприємництва, так як характеризує рівень стабільності грошових надходжень і прибутковості; формування фінансових ресурсів для започаткування, ведення поточної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; забезпечує виконання фінансових зобов'язань перед діловими партнерами, бюджетом і цільовими фондами. Фінансове забезпечення розвитку малого підприємства є економічною передумовою його діяльності та, як наслідок, насичення ринку товарами, роботами та послугами. Увага приділяється саме малому підприємству, тому, що воно залучає населення до участі й реалізації підприємницьких здібностей, та є фундаментом для розвитку середнього бізнесу, на який припадає найбільша частка реалізації продукту.

На сьогоднішній день, велика кількість авторів: Лигоненко Л., Галь В., Мазур О., Кінах А. оцінюють сучасний стан малого підприємництва в Україні. Автори Бобров С., Деніга С., Захарін А., Роговиць А. розглядають питання покращення кредитування малого підприємництва, аналізують шляхи удосконалення системи оподаткування. Сутність і особливості малого бізнесу досліджують такі вітчизняні науковці, як Воротін В., Збарський В., Карсекін В., Малік М. Серед зарубіжних учених особливої уваги заслуговують роботи Дж. Кейнса, Д. Рікардо, Ж. Сея, А. Сміта, Й. Шумпетера та ін.

Досягнення у цій галузі науки досить вагомі. Але, разом з тим, подальші дослідження виявляють проблеми, які потребують подальшого вирішення. Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане зі зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Одним із перспективних напрямів створення конкурентно-ринкового середовища є

розвиток малого підприємництва, як найбільш динамічного елемента у структурі народного господарства. Малий бізнес разом з великими підприємницькими структурами і державним сектором складає єдине ціле. Не можна недооцінювати значення малого бізнесу і його ролі в становленні і розвитку економіки, в задоволенні і забезпеченні населення необхідними товарами і послугами, особливо в умовах ринкових методів господарювання. Для економіки в цілому діяльність малих компаній виявляється важливим чинником підвищення її гнучкості. По рівню розвитку малого бізнесу фахівці судять про здатність країни пристосовуватися до економічної обстановки, що змінюється. Для України, як і для багатьох інших країн світу, яких захопила хвиля економічної кризи, це дуже актуально. Створення і розвиток сектора малого підприємництва здатний забезпечити здорову конкуренцію, розв'язати проблему зайнятості населення і сприяти розвитку усього господарства країни в умовах ринкової економіки.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є комплексний аналіз стану малого бізнесу в Україні, визначенні чинників, які негативно впливають на його розвиток, пошуку шляхів подолання негативних факторів розвитку малого бізнесу в сучасних умовах господарювання.

Виходячи з цієї мети, були розроблені такі основні задачі дослідження:

- розглянуто сутність та структуру розвитку малого підприємства;
- систематизовано основні завдання та функції малого підприємства;
- вивчено та систематизовано основні підходи до фінансових аспектів розвитку малого підприємства;

- проведено дослідження фінансового стану як результату функціонування малого підприємства;

- удосконалено методику оцінювання фінансових аспектів розвитку малого підприємства;

- запропоновано заходи з попередження можливих загроз щодо малого підприємства;

– визначено шляхи покращення фінансових аспектів розвитку малого підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування малого підприємництва у вітчизняній економіці.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти фінансового розвитку малого підприємництва в Україні.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних фахівців в галузі теорії підприємництва. У роботі використані методи: логічного узагальнення – для узагальнення наукового досвіду з досліджуваної проблематики й викладання послідовності положень магістерської роботи; дедуктивний – для дослідження теоретичних аспектів розвитку малого підприємства; фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення – при оцінюванні фінансових аспектів підприємства; ситуаційного аналізу – при розробці рекомендацій щодо попередження фінансових криз малого підприємства; критичного аналізу та узагальнення теоретичних досліджень – для теоретичного узагальнення одержаних результатів та формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, фахова література, матеріали наукових конференцій та періодичних видань, статистичні дані, результати власних досліджень та проведеного аналізу.

Наукова новизна отриманих результатів визначається такими основними положеннями:

вперше:

- виокремлено найважливіші чинники впливу на обсяги реалізованої малими підприємствами продукції (робіт, послуг) шляхом обґрунтування взаємозв'язків між фінансово-економічними показниками розвитку малого підприємництва і показниками макроекономічної динаміки.

удосконалено:

- концептуальні положення реалізації фінансового механізму розвитку малого підприємництва виділенням державного, ринкового і внутрішнього рівнів його функціонування, завдяки чому можна дієвіше застосовувати на цих рівнях відповідні фінансові методи та інструменти розвитку малого бізнесу;
- теоретико-прикладні аспекти державної політики фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні шляхом виокремлення товарно-споживчого, інвестиційно-інноваційного та інституційно-соціального ефектів, які треба враховувати при оцінці наслідків реалізації фінансового механізму розвитку малого підприємництва;
- теоретико-методичний підхід до визначення податкового навантаження на суб'єкт малого підприємництва при застосуванні спрощеної системи оподаткування, що дає змогу вибрати оптимальний варіант справляння єдиного податку (зі сплатою ПДВ або без неї), враховуючи рівень окремих витрат (матеріальних і прирівняних до них, на оплату праці) у загальній структурі витрат суб'єкта малого підприємництва.

набули подальшого розвитку:

- класифікація джерел фінансово-кредитного забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні, відмінністю якої є виділення з огляду на конкретні суб'єкти фінансування внутрішніх, зовнішніх і змішаних джерел фінансування, завдяки чому можна об'єктивно оцінити фактичну наявність та потенціал залучення фінансових ресурсів у сектор малого бізнесу;
- систематизація нормативно-правового забезпечення фінансового механізму розвитку малого підприємництва в Україні, яке запропоновано поділяти за історичною послідовністю, функціональним призначенням, інституційним характером.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у поглибленні наукового аналізу фінансового механізму розвитку малого підприємництва в Україні та виявленні особливостей його функціонування. Практичне значення полягає у тому, що отримані результати і запропоновані рекомендації щодо вдосконалення фінансового механізму розвитку малого підприємництва допомагають приймати виважені рішення щодо підтримки вітчизняного малого підприємництва на державному та регіональному рівнях.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІСНУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

1.1 Основні теоретичні засади розвитку малого бізнесу в Україні

Підприємництво відіграє важливу роль в розвитку економіки кожної держави, воно виконує ряд функцій, як економічного, так і соціального характеру. Економічна роль підприємництва полягає в тому, що воно мобілізує фінансові і виробничі ресурси населення, сприяє розвитку конкуренції, є двигуном науково-технічного прогресу, забезпечує поповнення державного і місцевого бюджету за рахунок надходжень від податків та зборів тощо. У соціальному значенні підприємництво сприяє створенню нових робочих місць, забезпечує ринок потрібними товарами та послугами, намагаючись найповніше задовольнити потреби населення. Воно відіграє визначальну роль також в соціально-економічному прогресі будь-якої країни світу. Проте, важливим структурним елементом діяльності середніх і великих підприємств, а також корпорацій є мале підприємництво.

Перш ніж перейти до визначення сутності понять «мале підприємництво», «малий бізнес», з'ясуємо безпосередньо суть понять «підприємство», як економічного суб'єкта господарювання та «підприємництво», як форми господарювання підприємств загалом. Адже дослідження будь-якого об'єкта починається, передусім, із визначення суті основних понять та категорій, встановлення певних принципів поділу його на види і з'ясування місця та ролі цього об'єкта в певному середовищі, а в нашому випадку, в економіці держави.

Теорія підприємництва зародилася ще у XVIII ст. Термін «підприємець» першим запровадив англієць – Р. Кантильон (1680-1734). Він вважав підприємництво видом новаторської діяльності, яка тісно пов'язана із певним ризиком. Підприємця визначав як людину, яка здатна відповідати за ризики, які пов'язані із організацією нової виробничої діяльності, впровадженням нової ідеї, а також із витратами, які можуть себе не окупити.

На думку, А. Сміта (1723-1790) підприємець виступає власником, який йде на економічний ризик, з метою реалізації певної комерційної ідеї, пов'язаної з власним зацікавленням – особистим збагаченням. Він сам планує, організовує виробництво і розподіляє результати своєї діяльності.

Важливий крок у дослідженні суті підприємницької діяльності здійснив економіст французької школи Ж.-Б. Сей (1767-1832). Вчений стверджував, що підприємець йде на власний ризик задля отримання вигоди, при цьому підприємництво розглядав не тільки як раціональну, а і творчу діяльність стосовно комбінування факторів виробництва.

Значний внесок у теорію підприємництва зробив також австрійський економіст ХХ ст. Й. Шумпетер (1883-1950). Він дуже влучно сформулював риси, які найбільш характерні підприємцеві, на основі виконання ним його головних функцій: реформування структури виробництва, завдяки застосуванню винаходів, використання нової технології чи методу виробництва нових товарів або нових властивостей товарів; відкриття нових джерел сировини або нового ринку збуту; проведення відповідної реорганізації промисловості.

На думку Й. Шумпетера, з метою здійснення постійного пошуку нових способів комбінації ресурсів, слід володіти такою якістю, як воля; уміти виділити вирішальні моменти діяльності, бачити їх у реальному світлі; бути спроможним "плисти проти течії", долати опір соціальних сил; впливати на інших власним успіхом, духовною свободою, витратами сил і енергії.

Особистісними рисами підприємця, на мій погляд, є фізичні, розумові здібності, знання, досвід, готовність ризикувати, самостійно приймати рішення та нести відповідальність, ініціативність, стресостійкість, цілеспрямованість, наполегливість, підприємницький хист, креативність, становище в суспільстві, бажання самореалізації та самовдосконалення, вмотивованість тощо.

На мою думку, головна мета суб'єкта малого підприємництва, тобто, підприємця, є отримання прибутку та задоволення суспільних й особистих потреб. Завдання, які стоять перед підприємцем, щодо реалізації досягнення цієї мети перераховані на рис. 1.1.

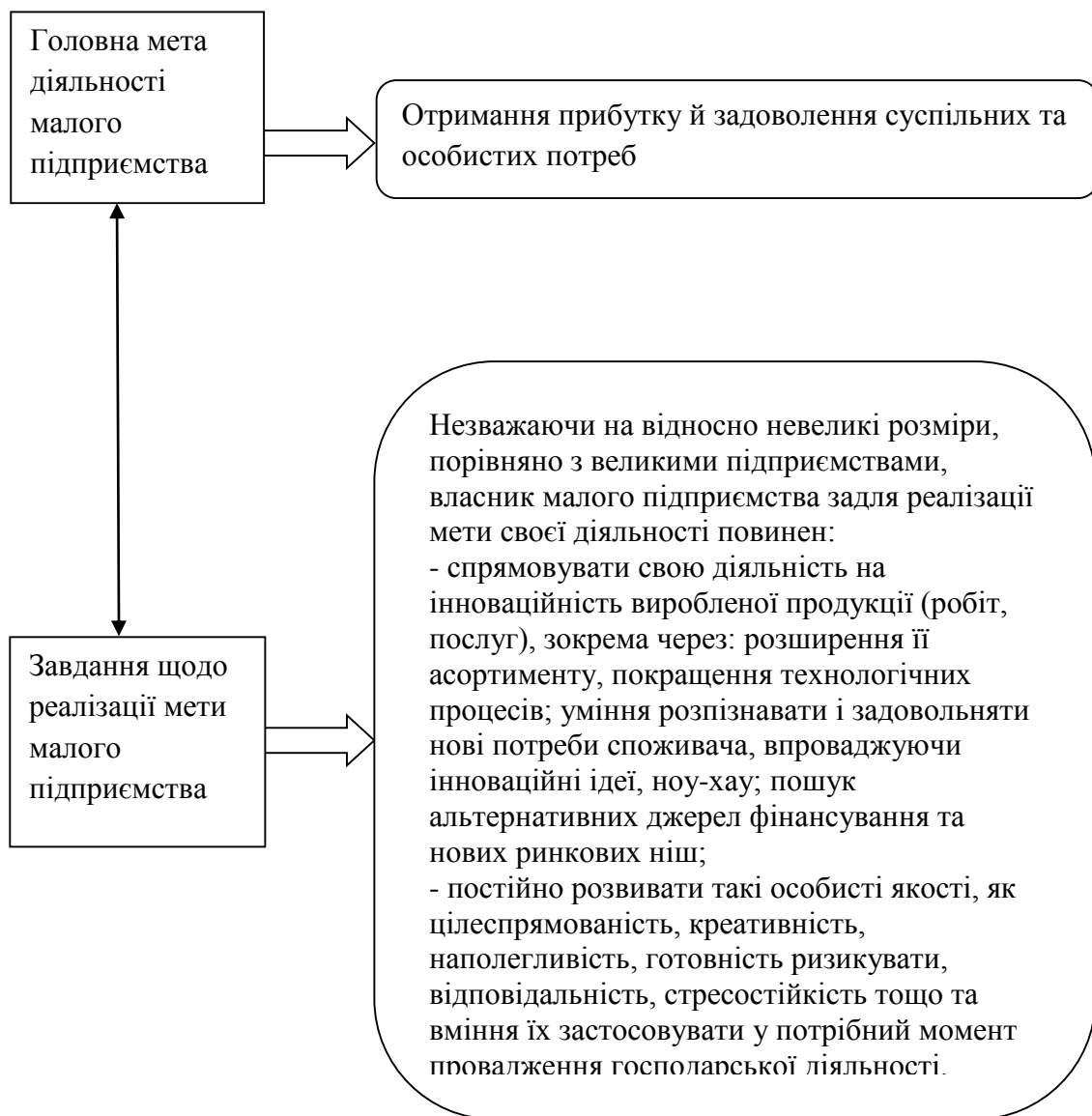

Рис.1.1 – Характеристика мети та завдання малого підприємства

Таким чином, на мою думку, підприємець – особа, яка завдяки поєднанню у собі власних якостей і здібностей та їхнього розвитку (організаторських, новаторських та комерційних) провадить господарську інноваційно спрямовану діяльність з метою задоволення суспільних та особистих потреб, а також отримання максимального прибутку при мінімальних затратах факторів виробництва.

Згідно з Господарським кодексом України від 16 січня 2003 р., підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та

особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. Підприємство, в свою чергу, – це господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку.

Отже, на мою думку, підприємство – це самостійний первинний суб'єкт (зі статусом юридичної особи) організації будь-якої господарської діяльності (виробничої, торгівельної, науково-дослідної, діяльності з надання послуг чи посередництва), яка не заборонена законодавством України та проводиться з метою задоволення суспільних і особистих потреб, а також отримання максимального прибутку при мінімальних затратах факторів виробництва.

У центрі уваги нашого дослідження знаходиться мале підприємство.

Розглянемо детальніше, чим воно є за своєю суттю. Експерти Світового банку оцінюють, що в країнах, які розвиваються, існує близько 50 визначень терміну "малий бізнес". Кожне з них є іншим по-своєму.

У окремих джерелах вітчизняної літератури мале підприємство є частиною середніх підприємств, а тому аналізується нерозривно з середнім бізнесом. Скажімо в Німеччині при цьому вживають поняття КМУ (kleinen und mittleren Unternehmen – малі та середні підприємства), чи просто МУ (mittelständischen Unternehmen – підприємства середнього класу).

В англійській мові використовують скорочення SME (small and medium-sized enterprises – малі та середні підприємства). Український еквівалент МСП – малі і середні підприємства. Однак, на відміну від прикладів іноземних досліджень, у вітчизняній економіці мале підприємство може бути окремим об'єктом вивчення.

Мале підприємство є одним із основних інструментів розвитку національної економіки з ринковим механізмом господарювання. Сьогодні у пресі, наукових виданнях, ділових колах фахівців, у ВНЗ, у школах, а також у повсякденному житті все частіше у вжиток входять такі поняття, як «мале підприємство», «малий бізнес», «сектор малого підприємства»,

«підприємства малого бізнесу». Тому не дивно, що все більше науковців приділяють свою увагу дослідженню проблем цього сектору економіки.

Однак, на мою думку, проблеми функціонування малого підприємництва у вітчизняній економіці є ще не зовсім вивченими і потребують детальнішого дослідження.

Дуже влучно, на мій погляд, стосовно визначень згаданих понять висловився В. Збарський: «мала форма господарювання – поняття значно ширше, ніж «мале підприємство», «мала фірма» і навіть «фермерське господарство». Адже мала фірма, фермерське господарство, мале підприємство хоч і входять до складу малих форм господарювання – це суб'єкти, юридичні особи, що мають чітко виражену орієнтацію. Їхня мета – одержання доходу. Крім названих, малі форми господарювання містять широкий спектр господарюючих суб'єктів, що не мають ринкового спрямування, їхньою метою виступає в основному задоволення особистих потреб домогосподарств (особистих селянських господарств). Такі господарства, можуть виконувати підсобну роль для тих осіб, які працюють в них після основної роботи на стороні».

У науковій літературі виділяють три підходи до співвідношення понять «малий бізнес» і «мале підприємство».

Згідно з першим підходом, бізнес є ширшим поняттям, ніж підприємство. Сучасні прихильники такої версії вважають, що бізнес охоплює відносини, які виникають між усіма учасниками ринкової економіки, і торкається не тільки підприємців, але й споживачів, найманих робітників, державні структури. Отже, треба розрізняти підприємницький, споживчий, трудовий і державний бізнес.

Прихильники другого підходу стверджують, що підприємство є ширшим, ніж бізнес. Це пов'язано з тим, що бізнес охоплює тільки сферу торгівлі, а підприємство – виробництво і обіг. Цей погляд є дуже поширеним.

Окремі економісти, зокрема В. Савченко, під «малим бізнесом» розуміють малі (або малі та середні) підприємства. «Мале підприємництво» ж передбачає не лише відносно невеликі розміри підприємства і масштаби господарської одиниці, але й обов'язкове базування останньої на особливо ризикованій та інноваційній основі, на повній економічній відповідальності, на персоніфікованих і гнучких управлінні та організації відтворення з метою отримання максимального підприємницького доходу з одиниці затраченого капіталу (рис.1.2).

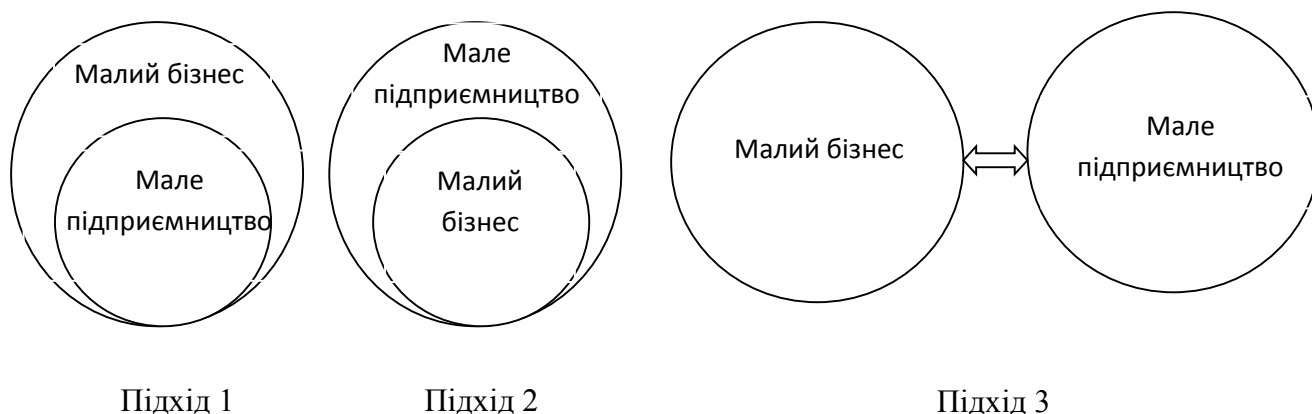

Рис.1.2 – Основні підходи до співвідношення поняття «малий бізнес» і «мале підприємництво»

На думку прихильників третього підходу, підприємництво і бізнес – якщо не тотожні, то однакові, синонімічні поняття. Сьогодні цей підхід завойовує щораз більше прихильників як у західній, так і у вітчизняній науці. Вони визнають, що еквівалентом терміну «бізнес» є термін «підприємництво».

Однак проблема полягає в тому, що окремі вчені вказують на багатозначність англійського слова "бізнес". Воно може означати якусь справу, купівлю, комерційне або виробниче підприємство, комерційну практику або політику окремого підприємця чи усієї фірми.

На мій погляд, незважаючи на багатозначність і широкий зміст англійського терміну «бізнес» і суть, яку вбачають у ньому зарубіжні науковці, це поняття у вітчизняній практиці вживається саме як синонімічне, тотожне за змістом до підприємництва. Тому в подальших своїх дослідженнях буду

дотримуватись цього підходу, розуміючи під «малим підприємництвом» і «малим бізнесом» тотожні поняття.

Оскільки сфера малого підприємництва щораз більше досліджується науковцями, розглянемо який зміст вони закладають у згадане поняття. Так,

мале підприємництво, на думку Л. Буряка, – «це особливий вид виробничо-торговельної діяльності, надання послуг чи посередництва, яке характеризується повною свободою вибору та інноваційним характером проведення, значною ймовірністю економічного ризику та чіткою орієнтацією на досягнення певного комерційного зиску».

Мале підприємництво передбачає вибір діяльності на власний розсуд, залучення на добровільних засадах для підприємництва майна і коштів юридичних осіб і громадян; самостійне формування програм діяльності (виробничої та інших видів), вибір постачальників матеріальних ресурсів і споживачів виробленої продукції; самостійне ціноутворення товарів та послуг відповідно до діючого законодавства України; вільний найм працівників для проведення бізнесу; залучення і використання природних, матеріально-технічних, трудових й інших видів ресурсів, якщо це не заборонено українським законодавством; користування на власний розсуд прибутком, який залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків та інших платежів; самостійне проведення підприємцем чи юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності; використання на власний розсуд підприємцем належної йому частки виторгу.

За словами В. Збарського та Р. Слав'юка, «малий бізнес – це «самостійна», систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично – це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу».

З. Варналій зазначає, що мале підприємництво – це «самостійна» (за рахунок власних коштів) інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу. Визначаючи суть згаданого поняття, необхідно звертати увагу не тільки на кількісні, а й на якісні ознаки, зокрема, на правову незалежність; безпосередній характер стосунків між господарем і робітником; повну відповідальність за результатами господарювання, невеликий ринок збуту; сімейне володіння справою».

Малий бізнес, за словами З. Варналія, – це «діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою одержання прибутку. Практично це будь-яка діяльність спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Не обов'язково це повинна бути особливо ризикова та інноваційна діяльність на засадах повної економічної відповідальності». На думку автора, саме в цьому якісному чиннику й полягає відмінність між поняттями «мале підприємництво» і «малий бізнес».

Ще одне визначення малого підприємництва наводять науковці В. Куликов, Г. Латишева та А. Ніколаєв, вважаючи, що це невід'ємний елемент ринку, важливий чинник розвитку та ефективного функціонування економіки. Як зазначають названі фахівці, «двома китами, на яких стоїть ... економіка є, з одного боку, великі структури, що надають їй стабільності та керованості, відчиняють шлях до широкомасштабної інновації, з іншого – мале підприємництво, що формує конкурентне середовище та забезпечує гнучкість, індивідуалізацію виробництва».

Дещо інше трактування згаданого терміну дають автори колективної монографії за загальною редакцією Н. Редіної, які вважають, що мале підприємництво – це «такий особливий вид підприємництва, який у відповідності до вимог економічного закону суспільного поділу праці орієнтований, з одного боку, на задоволення суспільних потреб та отримання прибутку, а, з іншого, на основі відносно невеликої приватної власності, на засоби виробництва в різних її формах та видах, що реалізується в

діалектичній єдності з управлінням та контролем в особі суб'єкта підприємницької діяльності при високому ступені ризику й інновацій, персоніфікованому управлінні та майновій відповідальності за результати господарювання».

Як твердить М. Хураса, «сутність малого підприємництва полягає у прагненні підприємця завдяки науковій організації праці, ефективному використанні ресурсів, досягнень науково-технічного прогресу, ризику та власної ініціативи забезпечити потенційних покупців товарами та послугами відповідно до їхніх запитів і на підставі цього одержати максимально можливий прибуток».

3. Варналій наголошує, що діяльність суб'єктів малого бізнесу не обов'язково має бути особливо ризикова. Натомість, на його думку, «діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу, треба визначити як діяльність суб'єктів малого підприємництва». На мою думку, такі суперечності у підходах до визначення суті цих понять виникають через те, що поняття «мале підприємництво» і «малий бізнес» є тотожними, а тому і важко визначити між ними відмінності.

Отже, мале підприємництво (малий бізнес) – це самостійна, на власний ризик та розсуд, інноваційно спрямована діяльність громадян-підприємців (фізичних осіб-підприємців) та підприємств (юридичних осіб), яка провадиться з метою отримання прибутку та задоволення суспільних і особистих потреб.

Функціонування малого підприємництва визначає принципи взаємодії держави і ринку на мікрорівні. Наукові засади успішного функціонування малого підприємництва в національній економіці, сформульовані І. Власенком, схематично зображено на рис. 1.3.

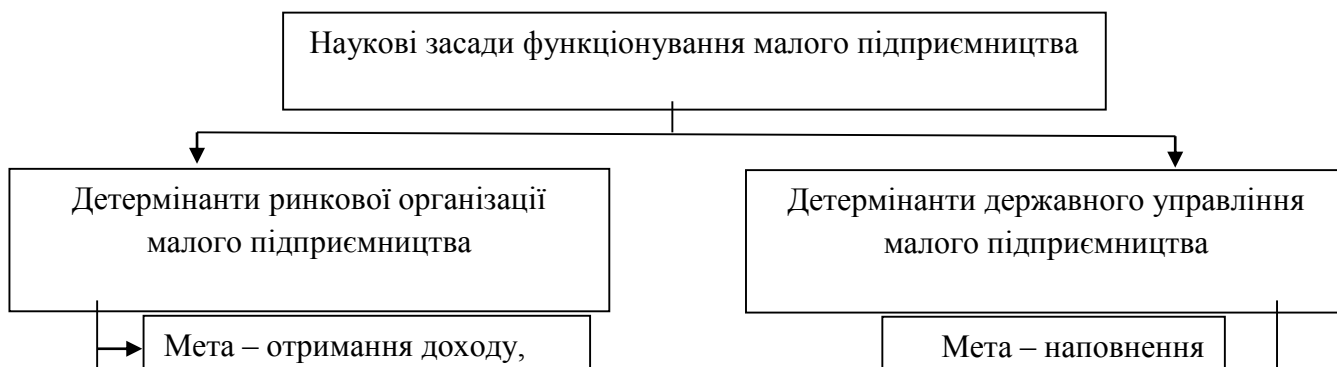

Рис.1.3 – Наукові засади успішного функціонування малого підприємництва в національній економіці

За даними Світового банку, загальна кількість показників, за якими суб'єкт господарювання можна віднести до малого підприємництва, перевищує 50. Через відсутність точного визначення поняття «мале підприємство», установи, які займаються дослідженням питань розвитку малих і середніх підприємств, використовують власні критерії. Так, в дослідженні Міжнародної організації праці (МОП) в 1997 році зазначено, що число зайнятих є найважливішим критерієм віднесення підприємства до групи малих підприємств. Додатково МОП був введений такий критерій величини управління підприємством. Малі підприємства при цьому є такими, в яких рішення важливих питань загального керівництва підприємством приймає одна чи максимум дві особи.

Що ж стосується нашої країни, то суб'єкти господарювання «залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва» [41]. Варто наголосити, що до 2012 р. такої категорії як мікропідприємство не існувало. Це стало можливим завдяки вступу у дію 22 березня 2012 р. Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [37]. Прийняття зазначеного законодавчого акту обумовило втрату

чинності Закону України від 19 жовтня 2000 р.»Про державну підтримку малого підприємництва» та внесення змін до Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р.

На основі застосування SWOT-аналізу малого підприємства було визначено особливості вітчизняного малого бізнесу, а саме його сильні,слабкі сторони, можливості та загрози (рис.1.4).

<p>СИЛЬНІ СТОРОНИ</p> <ul style="list-style-type: none">- самостійність;- невеликий стартовий капітал;- гнучкість;-освоєння малоефективних ринкових ніш;-створення великої кількості робочих місць;-низька собівартість досліджень.	<p>СЛАБКІ СТОРОНИ</p> <ul style="list-style-type: none">-залежність від економічної, політичної ситуації в країні;-обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування;-вужьке коло постачальників, локальність ринків збуту;-нестабільність доходів;-соціальна незахищеність працівників;-недостатнє інформаційно-методологічне забезпечення;-брак досвіду;-відсутність належної державної підтримки.
<p>МОЖЛИВОСТІ</p> <p>здатність зайняти будь-яку нішу на ринку;</p> <ul style="list-style-type: none">-можливість самореалізації, особистісного розвитку;-зростання, перехід до великого бізнесу;-можливість забезпечення роботою працівників різних вікових категорій;-участь у проведенні НДДКР та впровадження результатів НТП у своїй діяльності.	<p>ЗАГРОЗИ</p> <ul style="list-style-type: none">-неможливість уникнення конкуренції в своїй ніші;-вразливість щодо несприятливих чинників;-загроза швидкого банкрутства;-труднощі щодо передбачення та прогнозування результатів діяльності;-залежність від державної підтримки;-недостатнє інфраструктурне забезпечення

Рис.1.4 – SWOT – аналіз вітчизняних малих підприємств

За результатами аналізу видно, що малі підприємства в порівнянні з іншими суб'єктами господарювання мають значні переваги, а також можливості, основними з яких є гнучкість та здатність зайняти будь-яку нішу на ринку. Однак, має місце і ряд слабких сторін та "пасток", які є негативними чинниками у боротьбі за економічне виживання. Так, головною загрозою підприємств малого бізнесу є їх вразливість, нестійкість і залежність від державної підтримки. Виходячи з цього, державне регулювання діяльності

малого підприємництва повинно спрямовуватись на нівелювання впливу його негативних сторін на потенційні можливості.

Отже, мале підприємство:

- мобілізує фінансові і виробничі ресурси населення;
- слугує могутнім антимонопольним бар'єром, сприяючи розвитку конкуренції;
- сприяє розвитку науки, є чинником структурної перебудови і забезпечення проривів науково-технічного прогресу, оскільки легше піддається нововведенням, впроваджує нові товари та послуги;
- вирішує проблему зайнятості, а, разом з тим, і проблему стабілізації ринку робочої сили, сприяючи створенню нових робочих місць;
- забезпечує ринок потрібними товарами та послугами, швидко реагуючи на потреби споживача;
- відіграє важливу роль при задоволенні попиту на товари та послуги, оскільки, шукаючи ту чи іншу нішу, підприємці намагаються вибрати таку, яка би найповніше задовольняла потреби споживачів;
- відіграє важливу роль в утворенні середнього класу;
- забезпечує швидку оборотність ресурсів, що сприяє ефективності діяльності цього сектору економіки.

З часом саме малий бізнес стане провідним чинником економічних перетворень перехідних економік, і не треба буде доводити, що підтримка малого бізнесу є вигідною не тільки суб'єктам малого підприємництва, але й усій економіці, суспільству в цілому.

1.2 Поняття і структура малого підприємства в Україні

Розглянувши сутність та встановивши важливу роль малого підприємництва в економіці України, проведемо дослідження поняття та

структури фінансових аспектів його розвитку, що на мій погляд, є необхідним задля визначення ефективності функціонування вітчизняного малого підприємництва.

Фінансовий метод – «спосіб впливу фінансових відносин на економічні процеси з метою досягнення певної мети» [4, с. 27]. До фінансових методів, на нашу думку, належать: планування, прогнозування, оподаткування, фінансування, кредитування, інвестування, страхування.

Фінансові інструменти – конкретні способи реалізації фінансового методу, які прямо впливають на розвиток малого підприємництва. Фінансові важелі – засоби, використання яких дає можливість поживати, підсилити діяльність та сприяти розвитку малого підприємництва (наприклад, ставка податку, розмір мінімальної заробітної плати, норми амортизаційних відрахувань).

До фінансових інструментів та важелів належать: різноманітні плани, прогнози щодо діяльності малого підприємництва, програми розвитку малого підприємництва (фінансові методи планування, прогнозування); чистий прибуток, власний капітал, грошові фонди, заощадження засновників і найближчого оточення, амортизаційні відрахування, кошти від продажу ліквідних активів, кредиторська заборгованість, спонсорські кошти, добровільні внески, краудфандинг, оренда, лізинг, факторинг, форфейтинг, дотації, субвенції, програмно-цільове фінансування, норми амортизаційних відрахувань (фінансування); поворотна фінансова допомога від засновників, кредити банків, позики кредитних спілок, ломбардів, інвестиційне кредитування; державні кредити, надання банкам податкових пільг за коштами, які спрямовані на кредитування малого підприємництва (кредитування); капітальні інвестиції, вкладення коштів в акції та інші цінні папери, франчайзинг, венчурне фінансування, державні закупівлі, часткова компенсація процентних платежів за операціями кредитування малого підприємництва (інвестування); вибір оптимальної схеми оподаткування та оптимізація договірних відносин; податки, збори, обов'язкові платежі,

штрафні санкції, податкові пільги, податковий інвестиційний кредит, податкові канікули, відстрочення зі сплати податків, розмір мінімальної зарплати (оподаткування); витрати на страхування предметів застави, страхове відшкодування, державні гарантії за кредитами (страхування).

Результати управління фінансовими ресурсами є показники розвитку малого підприємництва – абсолютні чи відносні величини, що характеризують формування або використання фінансових ресурсів та результати господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва [3, с.18-19]. Систему фінансових показників систематизують по-різному. Найбільш поширений спосіб класифікації, це поділ показників на кількісні та якісні; зведені та індивідуальні.

Згадана класифікація, на мій погляд, не повною мірою дає можливість охарактеризувати функціонування та розвиток малого підприємництва. З огляду на це, показники доцільно поділити на такі групи індикаторів: стану, ефективності та динаміки (рис.1.6).

Показники стану розвитку малого підприємництва тісно переплітаються з кількісними показниками та характеризують реальний стан діяльності суб'єктів малого підприємництва, тобто що "є", не наводячи оцінки, тенденцій.

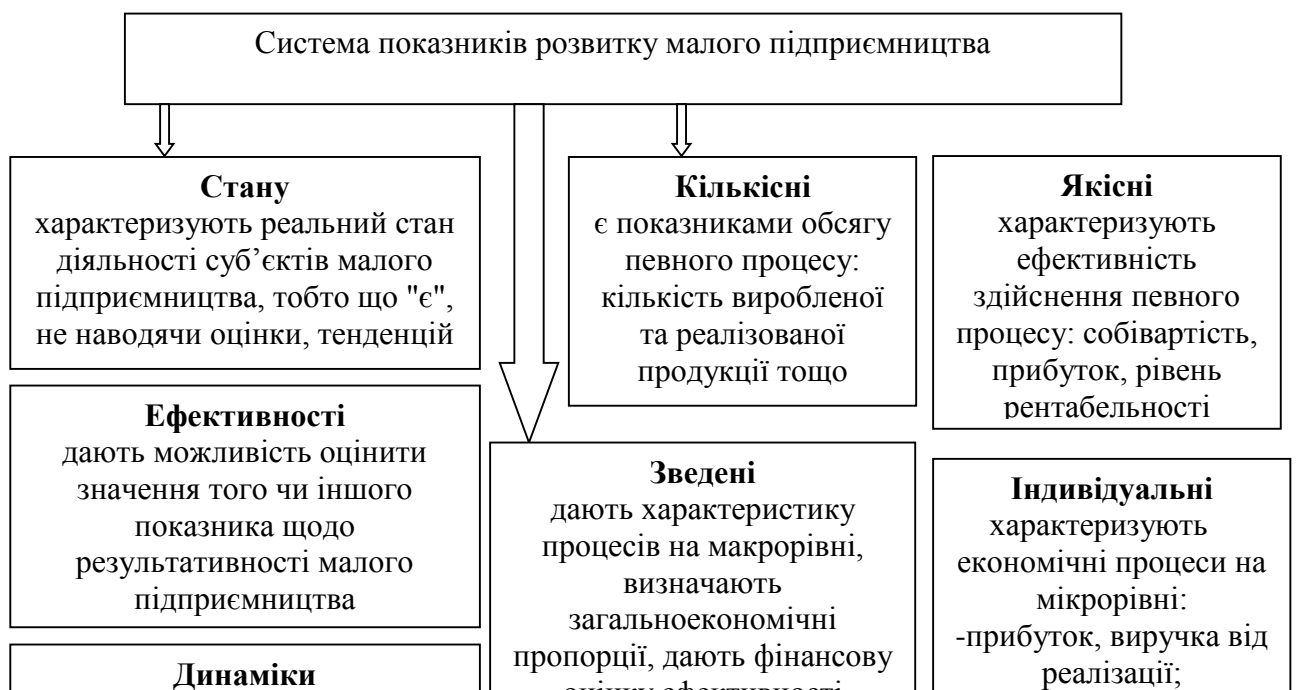

Рис. 1.5 – Підходи до класифікації показників розвитку малого підприємництва

Так, до таких показників відносимо: кількість малих підприємств, обсяг реалізованої малими підприємствами продукції (робіт, послуг), середньорічну кількість найманих та зайнятих на малих підприємствах працівників, фонд оплати праці малих підприємств, податкові платежі до бюджету від сплати єдиного податку, валові капітальні інвестиції, дохід (виручку) від реалізації малими підприємствами продукції (робіт, послуг), чистий прибуток, чистий збиток тощо.

Показники ефективності оцінюють значення та роль того чи іншого показника. Сюди належать такі показники, як: кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, питома вага малого підприємства у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), кількість найманих працівників на одному малому підприємстві, частка зайнятих працівників на малих підприємствах у населенні працездатного віку, частка найманого персоналу на малих підприємствах у загальній кількості найманих працівників, середньомісячна заробітна плата на одного найманого працівника, фінансовий результат від операційної діяльності та звичайної діяльності, питома вага прибутку/збитку від звичайної діяльності до оподаткування у обсязі відповідного прибутку у економіці загалом, питома вага прибуткових/збиткових малих підприємств до загальної кількості у %,

операційні витрати на одну гривню реалізованої продукції (робіт, послуг), рівень рентабельності операційної діяльності тощо.

Показники динаміки – індикатори, які визначаються на основі показників попередніх категорій та подаються у вигляді темпів зміни (збільшення, зменшення) та темпів росту (зростання/спаду). Показники ефективності та динаміки переплітаються за своєю суттю з якісними індикаторами.

Ефективне управління формуванням і використанням фінансових ресурсів може забезпечити підприємську конкурентоспроможність та розвиток будь-якого суб'єкта господарювання. Одним з фінансових методів реалізації цього є фінансове планування. Без фінансового планування економічний розвиток неможливий, а плани складають на різних рівнях. Так, фінансовий план держави – державний бюджет, підприємства – бізнес-план.

Саме в умовах фінансової нестабільності функціонування, як засвідчує практика, доцільність в плануванні, як підприємств, так і економіки в цілому, зростає.

Об'єктом фінансового планування виступають "централізовані і децентралізовані фінансові ресурси, ефективне управління якими без належного організованого планування є практично не можливим" [250, с. 57].

Фінансовий план – це план мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів.

Фінансове планування повинно забезпечувати: орієнтацію на отримання максимальних прибутків та самофінансування виробничої та технологічної діяльності, контроль кредитних, бюджетно-кошторисних, інвестиційних індикаторів і величини витрат; стандартизацію обліку щодо управління операційною та фінансовою діяльністю для забезпечення рентабельності виробництва [31, с. 30].

Фінансове планування необхідне з метою забезпечення високої результативності виробничо-господарської діяльності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Якість фінансового планування повинна

бути найвищою, оскільки саме підприємство нестиме відповідальність за негативні наслідки своєї діяльності. Якщо підприємство не в силі, передбачити несприятливу ринкову кон'юнктуру, то воно може збанкрутувати та підлягатиме ліквідації з усіма негативними наслідками для засновників.

Фінансове планування виконує такі завдання [42, с. 71-72]:

- визначення обсягу та джерел фінансових ресурсів за всіма фондами коштів, їхній розподіл між виробництвом та сферою послуг;
- максимальна мобілізація внутрішніх фінансових ресурсів і зменшення непершочергових видатків і за рахунок цього усунування дефіцитності ресурсів;
- зростання і підвищення ефективності виробництва, покращення якості виробленої продукції, зростання добробуту населення;
- зосередження фінансових ресурсів на найважливі напрями економічного і соціального розвитку;
- формування оптимальної структури виробництва;
- пов'язування головних показників фінансових планів з індикаторами плану економічного і соціального розвитку, забезпечення збалансованості матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, стійкого фінансового становища підприємств;
- визначення фінансових взаємовідносин суб'єктів господарювання між собою та з професійними учасниками фінансового ринку;
- забезпечення основи для здійснення попереднього, поточного і наступного фінансового контролю стосовно доцільності та ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів на всіх рівнях господарювання.

Фінансове прогнозування – діяльність підприємства, спрямована на визначення майбутніх фінансових показників, які є максимально наближеними до реальних. Окремі науковці не проводять чіткої межі між фінансовим плануванням та фінансовим прогнозуванням, ставлячи їх на один рівень дослідження. Аби продемонструвати відмінність цих методів

фінансового механізму, розглянемо їх інструментарій. Так, в процесі планування використовують статистичні дані, а під час складання прогнозів, опираємось на вже існуючі дані фінансових планів. Як правильно зазначає О. Ковалюк, «якщо фінансове прогнозування – це стратегія розвитку фінансів держави на певну перспективу, а в нашому випадку – підприємства, то фінансове планування – тактичні шляхи досягнення цієї перспективи».

Отже, завдяки взаємодії фінансових методів та ефективній їх реалізації за допомогою інструментів та важелів на державному, внутрішньому та ринковому рівнях функціонування фінансового механізму, за відповідної нормативно-правової, інституційної, інформаційної та інфраструктурної систем забезпечується розвиток малого підприємництва в Україні. Завданням кожного підприємця, зокрема, є визначення оптимального співвідношення та взаємодії елементів вказаного механізму, в результаті чого створюються сприятливі умови економічного розвитку даного суб'єкта господарювання.

1.3 Діючі системи оподаткування для суб'єктів малого бізнесу та організаційні форми здійснення господарської діяльності

Існує кілька варіантів оподаткування суб'єктів малого бізнесу:

- Традиційна (загальна) система оподаткування, що передбачає сплату податку на прибуток, податку на додану вартість, зборів у соціальні фонди, плати за землю тощо.
- Сплата фіксованого податку з доходів громадян, що здійснюють торгівлю на ринку й надання супутніх послуг.
- Придбання спеціального торгового патенту підприємницькими структурами сфери торгівлі й послуг окремих регіонів.

- Спрощена система оподаткування суб'єктів малого бізнесу
- Фіксований сільськогосподарський податок для сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм, фермерських та інших господарств.

Загальна система оподаткування відповідно до Закону України «Про систему оподаткування» у редакції від 18.02.1997 р. №77/97-ВР (з урахуванням змін і доповнень) передбачає біля сорока податків, зборів та інших податкових платежів, порядок обчислення й сплата яких регулюється законодавчою базою, що нараховує до 30 законів.

При цьому необхідно підкреслити, що діюча система оподаткування в Україні характеризується численними доповненнями й змінами до законодавчих актів, що створює додаткові труднощі в роботі з ними. Найпоширенішими в Україні є прибуткове оподаткування юридичних і фізичних осіб, податок на додану вартість, збори до соціальних фондів. Прибуткове оподаткування юридичних осіб (податок на прибуток підприємств) регулюється Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» у редакції від 24.12.2002 р. № 349-ВР, що передбачає певні зміни підходів до визначення бази й рівня оподаткування. Визначення оподаткованого прибутку відповідно до ст. 3 Закону здійснюється шляхом вилучення із суми скорегованого валового доходу звітного періоду суми валових витрат, а також нарахованих амортизаційних відрахувань. [18]

У статті 4 Закону України наведено перелік доходів, які входять до складу валового доходу. При цьому з метою оподаткування з валового доходу виключаються: сума податку на додану вартість, за винятком випадків, коли підприємство-продавець не є платником податку на прибуток; сума коштів або вартість майна, що надходять у вигляді прямих інвестицій або реінвестицій у корпоративні права тощо.

Стаття 5 Закону містить перелік витрат, які поділяться на витрати: - що входять до складу валових витрат з метою визначення об'єкта оподаткування;

- що не входять до складу валових витрат з метою визначення об'єкта оподаткування; - подвійного призначення. Якщо об'єкт оподаткування суб'єкта господарювання з числа резидентів має від'ємне значення за результатами податкового року, сума такого від'ємного значення входить до складу валових витрат першого кварталу наступного за звітним року та враховується з розрахунку об'єкта оподаткування за півроку, три квартали та року до повного погашення.

Такий порядок визначення об'єкта оподаткування дає можливість платнику податків активно впливати на формування абсолютної суми оподаткованого прибутку та на суму податку. Зокрема, цей вплив може бути здійснений шляхом формування складу основних валових витрат і витрат подвійного призначення. Статтею 10 Закону встановлена стандартна ставка податку в розмірі 25% до об'єкта оподаткування. Інші розміри ставок, встановлені Законом, можна класифікувати як пільгові, крім оподаткування суб'єктів грального бізнесу. З метою запобігання подвійного оподаткування сума податку, що підлягає сплаті до бюджету, зменшується на вартість торгових патентів, придбаних платником податку відповідно до Закону України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності».

Суб'єкти підприємницької діяльності без створення юридичної особи зобов'язані надавати податковим органам декларації про доходи у встановлений термін і сплачувати протягом року авансові платежі, нарахування яких проводять безпосередньо податкові інспекції. По закінченню звітного року, на підставі декларації про фактичний річний дохід, податкові органи проводять перерахунок податку з урахуванням сплачених авансових платежів. Податок на додану вартість утримується на підставі Закону України «Про внесення змін у Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР (зі змінами та доповненнями). [19]

Статтею 2 Закону визначені дві основні категорії платників податків: - особи, що здійснюють операції з поставки товарів (послуг) як на території України, так і за її межі; - особи, що ввозять (пересилають) товари на митну

територію України або одержують від нерезидента послуги для їхнього використання або споживання на митній території України. Об'єктом оподаткування є операції з поставки товарів (послуг) і операції із ввезення (пересилання) товарів на митну територію України (надання послуг нерезидентами для використання на митній території України). Відповідно до ст. 6 Закону застосовуються дві ставки: 20% і 0%. Нульова ставка застосовується, в основному, до експортних операцій, за умови обов'язкової наявності у платника належним чином оформленої вивізної вантажної митної декларації. Не дозволяється застосування нульової ставки ПДВ до операцій, пов'язаних із експортом товарів (послуг) у тих випадках, коли ці операції звільнені від оподаткування на митній території України. У Законі вперше подане визначення «податкового зобов'язання» і «податкового кредиту». Податкові зобов'язання – це загальна сума податку, отримана (нарахована) платником податків у звітному (податковому) періоді відповідно до чинного законодавства. Податковий кредит – сума, на яку платник податків має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду.

Суттєвий вплив на результати фінансово-господарської діяльності та фінансовий стан суб'єктів господарювання має сплата зборів до державних цільових фондів. Закон України «Про систему оподаткування» встановлює участь суб'єктів господарювання у формуванні централізованих державних цільових фондів у вигляді зборів: на обов'язкове державне пенсійне страхування; - на обов'язкове державне соціальне страхування; - на обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; - на обов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. [20]

Базою нарахування цих зборів є фактичні витрати на оплату праці, до складу яких входять витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати та інших заохочуваних і компенсаційних виплат (у тому числі й у натуральній формі). Відповідно до чинних законодавчих актів загальна сума нарахувань на заробітну плату становить більше 36%, у тому числі: - до Пенсійного фонду –

33,2%; - до фонду соціального страхування – 1,5%; - до фонду сприяння зайнятості населення – 1,3% у вигляді внесків на соціальне страхування на випадок безробіття. Важливим моментом є те, що джерелом сплати цих зборів є витрати виробництва та витрати обігу з точки зору бухгалтерського обліку та валові витрати з погляду податкового обліку.

Розглянувши найбільш загальні положення функціонування основних податків, платником яких є підприємство при загальній системі оподаткування, можна зробити висновок:

- основною перевагою традиційної системи оподаткування є залежність необхідності сплати прямих податків від результатів фінансовогосподарської діяльності платника податку. Якщо платник податків у податковому періоді не одержав дохід, відповідні податки сплачуватись не будуть, а за обов'язковими платежами, сплачені авансом, за підсумками року або у випадку припинення діяльності, здійснюється перерахунок;
- функціонування цих податків потребує певних умов адміністрування;
- платник зобов'язаний вести окремий податковий облік як із податку на прибуток, так з податку на додану вартість;
- за всіма видами податків передбачається обов'язкова подача в податкові органи звітності на бланках установленої форми в строки, передбачені чинним законодавством;
- діючий механізм оподаткування впливає як на господарську діяльність підприємства, так і на його фінансовий стан.

Про недоліки податкового механізму та неефективність діючої системи оподаткування малого підприємництва в Україні свідчить також той факт, що за даними Світового банку, серед 189 досліджених країн, Україна займає 164 місце після Нікарагуа за наявністю сприятливих умов для сплати податків (оцінка ведення бізнесу 2018 – Doing Business 2018). Перші місця в рейтингу очолюють Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Саудівська Аравія. В Україні

кількість податкових платежів становить 28 і витратити на їх сплату доводиться 390 год., тобто за рік на це потрібно потратити 49 робочих дні.

Загальна податкова ставка становить 54,9% прибутку підприємства. Для прикладу, у Росії на сплату 7-ти податкових платежів витрачається близько 50,7% прибутку та 22 робочих дні. Лідером рейтингу є Об'єднані Арабські Емірати, де кількість виплат становить 4, на що підприємці витрачають лише 1,5 дні свого робочого часу. Загальна податкова ставка становить 14,9% прибутку.

До сприятливих змін у Податковому кодексі можна віднести те, що в ньому суттєво зменшено перелік податків і зборів, стосовно яких не є платником суб'єкт малого підприємництва, які обрали загальнозастосований порядок оподаткування. Загальна кількість таких податків і зборів значно скоротилася, так, з 29 загальнодержавних у кодексі залишилось лише 18, а з 13 місцевих податків і зборів – лише 5.

Проаналізуємо статистичні дані щодо застосування протягом 2016-2018 рр. вітчизняними суб'єктами малого підприємництва спеціальних режимів оподаткування. Так, станом на 1 січня 2018 р. в Україні було зареєстровано 1 474 868 платників єдиного податку. З них 159,46 тис. юридичних осіб та 1 315,44 тис. фізичних осіб. Як свідчать дані рис. 2.8, незважаючи на те, що кількість ФОП – платників єдиного податку значно перевищує кількість ЮО – платників ЄП, частка реалізованої пешими продукції у загальному обсязі реалізованої продукції є незначною.

Вважаємо, що малому бізнесу потрібні не стільки пільги, скільки зменшення бюрократичного тиску і відмова від надмірного державного «втручання», у тому числі під виглядом так званої допомоги підприємству. Основні завдання щодо вдосконалення податкової системи, на мій погляд, зводяться до такого:

- спрощення процедур реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності;

- зменшення кількості необхідних дозволів, ліцензій, запровадження механізму «єдиного вікна» для реєстрації бізнесу, створення можливості Інтернет-реєстрації власної справи;
- спрощення механізмів обчислення і сплати єдиного податку та єдиного соціального внеску, з метою уникнення подвійного тлумачення норм податкового законодавства для всіх суб'єктів господарювання;
- зменшення кількості перевірок підприємців;
- полегшення доступу до кредитних ресурсів, встановлення податкових пільг і преференцій підприємствам, які здійснюють інноваційну діяльність;
- створення сприятливого підприємницького клімату шляхом підтримки ділової активності та стимулювання підприємницької діяльності;
- поліпшення практики податкового адміністрування, викорінення корупції, зміна вектора діяльності податкових органів у бік більшої поваги до прав платника податків, дотримання його законних прав.

Вирішення зазначених завдань, здавалося б, не потребують надзвичайних зусиль з боку податкових органів або великих капіталовкладень з боку держави. Адже їхня навіть часткова реалізація набагато спростить «життя» малому бізнесу. У цьому контексті держава повинна відмовитися від багатьох важелів, які сприяють розвитку корупційних механізмів. Вважаємо, що органи державної влади насамперед повинні слідувати принципам «не нашкод» і підтримувати передусім інтереси підприємства, а не чиновника, наділеного надзвичайними повноваженнями при мінімумі відповідальності. Тоді буде усунено багато перепон на шляху розвитку малого підприємництва в Україні.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-методологічних засад розвитку малого підприємництва дають можливість стверджувати, що особлива роль у соціально-економічному прогресі належить саме малому підприємству – потенційному локомотиву вітчизняної економіки, який виконує низку важливих економіко-інвестиційних і соціальних функцій в державі.

Серед науковців немає єдиного підходу до визначення суті понять "мале підприємство" та "малий бізнес". Окремі вчені вважають, що бізнес є ширшим поняттям, ніж підприємство, інші – навпаки, а треті – ототожнюють їх. Ми належимо до прихильників третього підходу.

Мале підприємство (малий бізнес) – це самостійна, на власний ризик та розсуд, інноваційно спрямована діяльність громадян-підприємців (фізичних осіб – підприємців) та підприємств (юридичних осіб), яка провадиться з метою отримання прибутку та задоволення суспільних і особистих потреб.

У світі не існує єдиної класифікації малого підприємництва, застосовуються як якісні, так і кількісні критерії. У Європейському Союзі зроблено спробу уніфікувати ці критерії. В Україні за період 1991-2018 роки, методологія змінювалась п'ять разів і нині до суб'єктів малого підприємництва відносяться суб'єкти господарювання з кількістю працюючих до 50 осіб та обсягом доходів від будь-якої діяльності за рік меншим за 10 млн. євро.

Головною метою власника малого підприємства, тобто підприємця, є задоволення суспільних та особистих потреб й отримання прибутку. У результаті дослідження встановлено, що власник малого підприємства задля реалізації мети своєї діяльності повинен:

- спрямовувати свою діяльність на інноваційність виробленої продукції (робіт, послуг), зокрема через: розширення її асортименту, покращення технологічних процесів; уміння розпізнавати і задовольняти нові потреби споживача, впроваджуючи інноваційні ідеї, ноу-хау; пошук альтернативних джерел фінансування та нових ринкових ніш;

- постійно розвивати такі особисті якості: цілеспрямованість, креативність, наполегливість, готовність ризикувати, відповідальність, стресостійкість і вміти їх застосовувати у потрібний момент провадження господарської діяльності.

Задля забезпечення розвитку малого підприємництва, а відтак з метою реалізації покладених на суб'єктів малого підприємництва функцій, необхідний певний механізм, який забезпечуватиме ефективне управління їх фінансовими ресурсами. Таким механізмом є фінансовий механізм розвитку малого підприємництва, який охоплює собою сукупність фінансових методів, важелів і інструментів, що взаємопов'язані та взаємодіють між собою на державному, внутрішньому й ринковому рівнях і спрямовані на реалізацію економіко-інвестиційних та соціальних функцій малого підприємництва за відповідної нормативно-правової, інформаційної, інституційної й інфраструктурної систем забезпечення вказаного механізму.

Законодавча база функціонування малого підприємництва, як засвідчують дослідження, має певні недоліки, оскільки постійно зростає кількість нормативно-правових актів, зміст їхніх положень іноді є розпорошеним, розмитим, що призводить до неоднозначного трактування окремих правових норм. Ці недоліки сприяють неналежному дотриманню вітчизняного законодавства та надмірній корумпованості в органах державної влади.

2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

2.1 Історія виникнення та становлення малого підприємства

Уже письмові джерела рабовласницького періоду, зокрема доби елінізму, не тільки містять інформацію про підприємство, що йменувалося

хозяйництвом, а й розповідають про необхідність забезпечення цієї діяльності етикою і знанням.

Так, у роботі «Економіка» давньогрецького філософа Ксенофонта йдеться поряд з розглядом питання щодо практики ведення господарства і про необхідність створення спеціальної науки господарювання [7].

У V ст. до н. е. в рабовласницькому Римі було прийнято документ «Закон XII таблиць». Данний документ захищав приватну власність, зменшував рівень позикового процента, а отже сприяв розвитку підприємства [4].

У Київській Русі підприємство, як і в усьому світі, теж розпочинали купці і лихварі. За часів Ярослава Мудрого, у XI ст. прийнято документ, котрий регулював підприємницьку діяльність, – правовий кодекс «Руська правда». Водночас широкого розповсюдження набуло добування багатства за рахунок грабежів, здирництва і розбою.

Як зазначає Л. В. Романова, «підприємницьку функцію виконували подвижники, які концентрували і об'єднували навколо себе ченців, і замість багатьох розкиданих створювалось скупчення поселення зі спільними роботами і метою самозабезпечення» [6]. У Середньовічній Європі термін «підприємництво» використовувався для позначення дії організаторів парадів і різноманітних музичних вистав, а також керівників масштабних будівельних проектів. Переважно це були духовні особи, яким доручалось будівництво храмів та інших споруд. Саме вони виявляли рішучість, енергійність і підприємливість. Середньовічний архітектор відносився до підприємця, він, як правило, займався не тільки проектом, але й організацією всієї роботи, відповідаючи перед замовником за здачу об'єкта.

Отже, за доби середньовіччя підприємницька діяльність ототожнювалась з великими за масштабами діяльністю роботами і розпорядженням чужим майном. Поряд із цим християнство визнає підприємництво як творче вміння людини розпорядитися певним майном або грошима з метою їх збільшення. Скасування кріпосного права у середині XIX ст. сприяло подальшому розвитку підприємництва. Значно зросла мережа

бірж, створюються земельні банки, торгові доми, зростає кількість великих підприємств на акційній основі. Хоча поряд з великими підприємствами налічуються значна частина дрібних торгівців, ремесників, фірм.

У XVII ст. підприємцем називають людину, яка уклала з державою контракт на постачання певної продукції та виконання робіт. Тобто відбувається формування однієї з важливих рис – відповідальності за свої дії, оскільки від неї істотно залежить величина отриманого прибутку.

Пізніше Р. Кантільйон став першим, хто ввів у науковий обіг поняття «підприємець» (entrepreneur, що у перекладі з французької означає «посередник»). «Р. Кантільйон визначав підприємця як людину, яка за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію і продати її з метою отримання прибутку, і яка, зазнаючи необхідних витрат, не знає наперед, за якими цінами вона зможе реалізувати свою продукцію» [6].

Критика меркантилізму запроваджує нову течію економіки, основним баченням якої сприяв стрімкий розвиток підприємництва та переосмислення діяльності підприємців на користь виробництва, а не обміну. Ця течія отримала назву класичної школи політекономії.

Наступну спробу організаційного оформлення купецького стану було здійснено лише у 40-х роках XVIII століття. Згідно з указом Єлизавети у 1742 р. було засновано три купецькі гільдії. Формально корпоративний поділ купецького стану здійснювався за комбінованим – функціонально-майновим принципом. Але фактично брався до уваги лише функціональний – за видом торгівлі.

Російська держава, як і раніше, керувалася суто фіскальними міркуваннями, оскільки різні види торгівлі приносили різні за розмірами прибутки. Гільдійська система помітно пожвавила підприємницьку діяльність, залучивши до цієї сфери представників різних соціальних верств, зокрема чимало осіб «підлого звання». Одночасно вона підвищила соціальний статус купецтва, його роль в очах суспільства. Проте гільдії не дали очікуваного

державою ефекту, не забезпечили збільшення надходжень до державної скарбниці.

Створені з єдиною метою – впорядкувати надходження податків із середнього стану, вони залишили в недоторканості принизливий для купецького стану «сорокаалтинний» подушний податок. Історія українського купецтва приховує у собі багато цікавого і ще до кінця не пізнаного. У жодній державі підприємництво не зазнавало таких труднощів, як в Російській імперії, особливо у радянський період її історії. Ототожене з капіталістичною експлуатацією, антигромадянськими проявами «приватновласницьких пережитків», воно вважалося віджилим елементом господарського устрою, що підлягав обов'язковому знищенню. Проте досвід соціалістичного будівництва в СРСР свідчив якраз про зворотнє – про невмирущість завжди притаманної людині жаги до самостійного економічного творення.

Розв'язання проблем соціально-економічного розвитку України початку XXI століття потребує суттєвої реформації економіки, практичної її переорієнтації на засади ринкових відносин у виробничій і невиробничій сферах, насамперед, це стосується підприємництва. Формування та розвиток національного підприємництва значною мірою залежить від створення відповідної правової бази, яка стимулювала б підприємницьку активність та добросовісну конкуренцію.

Згідно із Законом України: «Підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством» [1].

Становлення малого підприємництва умовно можна поділити на 3 етапи.

I етап: 1991—1994 роки — початок формування державної політики підтримки малого підприємництва, прийняття Верховною Радою України Закону «Про підприємництво», утворення Державного комітету України з

сприяння малим підприємствам і підприємництву та схвалення урядом Програми державної підтримки підприємництва;

II етап: 1995—1997 роки — період реформування системи державної підтримки підприємництва, схвалення Кабінетом Міністрів Концепції Державної політики розвитку малого підприємництва, конституційне закріплення свободи підприємництва та затвердження урядом Програми розвитку малого підприємництва на 1997—1998 роки;

III етап: з 1998 року по теперішній час — визнання на рівні державної політики необхідності зменшення державного втручання у підприємницьку діяльність, введення спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, прийняття Верховною Радою України Законів «Про державну підтримку малого підприємництва» та «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні».

2.2 Фінансово-господарська діяльність малого підприємства в Україні за останні роки

Виникнення нових малих підприємств розглядається західними економістами сьогодні як головне джерело збільшення кількості робочих місць, трудового доходу й добробуту, а також потенційний каталізатор інновацій і регіонального зростання.

Так, наприклад, у 2018 р. малі й середні підприємства, які становлять 99,8% усіх підприємств у країнах Євросоюзу (EU-27) і забезпечують 67,4% усіх робочих місць, виробили 58,1% усієї валової доданої вартості. Загальні

параметри розвитку сектору малого підприємництва в Україні нині не відповідають можливостям і потребам економіки.

Фінансова криза, податкова реформа, падіння курсу гривні, політичний і військовий конфлікт негативно вплинули на темпи розвитку малого підприємництва. Так, кількість суб'єктів малого підприємництва скоротилася з 609 на 10 тис. наявного населення в 2016 р. до 373 у 2018 р., у т.ч. фізичних осіб-підприємців з 530 на 10 тис. наявного населення до 292 за цей же період. Також спостерігається скорочення чисельності зайнятих на суб'єктах малого підприємництва — з 6308 тис. осіб у 2008 р. до 4291,2 тис. осіб у 2016 р., у т.ч. у фізичних осіб-підприємців з 3989,0 тис. осіб у 2016 р. до 2280,5 тис. осіб у 2018 р. Причому повернення показників на до кризовий рівень досі не сталося.

Загальний обсяг реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва збільшився з 701634,6 млн грн у 2016 р. до 933717,7 млн грн у 2018 р., тобто на 33%. Проте з урахуванням інфляції і падіння курсу гривні цей показник не збільшився, а знизився. Питома вага обсягу реалізованої продукції суб'єктів малого підприємництва у загальному обсязі складає 20,5%.

Станом на 01.01.2018 р. загальна чисельність суб'єктів малого підприємництва склала 1 702 201 одиниць, що на 7,8% більше, ніж за звітний період попереднього року. Зазначений показник збільшився порівняно з аналогічним показником звітного періоду минулого року у зв'язку зі збільшенням кількості малих підприємств із 76 до 82 одиниць на 10 тис. осіб наявного населення України, а також зі збільшенням кількості фізичних осіб-підприємців з 271 одиниці до 292 одиниць у цьому ж розрахунку.

Так, кількість зайнятих працівників на малих підприємствах постійно знижувалася, що у відсотках до попереднього року склало відповідно 96,1; 97,2; 96,6; 98,1; 98,0. Така ж тенденція, за винятком деяких років, спостерігалася і з кількістю зайнятих працівників у фізичних осіб-підприємців — 105,9; 66,1; 84,1; 95,0; 102,1. Окрім цього, динаміка розвитку фізичних осіб-підприємців показує різке зниження показників у 2017 р. Так, чисельність фізичних осіб-підприємців за період з 20016 по 2018 р. скоротилася з 579 на

10 тис. наявного населення до 394 осіб, що склало 68%; чисельність зайнятих працівників у фізичних осіб-підприємців за цей же період скоротилася з 4223,5 до 2794 тис. осіб, що склало 66,1%.

Порівнюючи дані розвитку вітчизняного малого підприємництва з показниками інших країн, зауважимо, що Україна значно відстає навіть від країн Східної та Центральної Європи. Для порівняння: у Польщі на тисячу жителів припадає 51,3 МП, у Чехії — 12,4, в Україні — лише 2,6. У країнах ринкового господарства більше половини ВВП створюють малі підприємства. В Україні поки що малий бізнес не відіграє суттєвої ролі у забезпеченні економічного зростання, його внесок у ВВП становить лише 9,0—9,5%

У 2018 році підприємства з кількістю найманих працівників менше 250 осіб становили понад 99% всіх підприємств в економіці підприємництва, на їх долю припадало 61% загальної зайнятості в підприємстві, 54% загального обсягу реалізованої продукції та 47% створеної у підприємстві доданої вартості. 96% українських підприємств у секторі бізнесу – це мікро-підприємства, тобто підприємства, що наймають менше десяти робітників. На додаток, 83% підприємств бізнес сектору – це індивідуальні підприємства (ФОПи).

Таблиця 2.1 – Показники структурної статистики суб'єктів малого підприємництва за розмірами з 2016 по 2018 рік

Рік	2016	2017	2018
1	2	3	4
Загальна кількість	1 932 161	1 974 318	1 865 530
Великі	497	423	383
У % до загальної кількості суб'єктів	0,03	0,02	0,02
Середні	15 906	15 203	14 832
У % до загальної кількості суб'єктів	0,82	0,77	0,8

Малі	324 598	327 814	291 161
У % до загальної кількості суб'єктів	16,80	16,60	15,61
Фізичні особи-підприємці	1 591 160	1 630 878	1 559 161
У % до загальної кількості суб'єктів	82,35	82,60	83,57

Аналізуючи дані табл. 2.1, можна помітити, що починаючи з 2016 р., в Україні спостерігається зменшення загальної кількості суб'єктів господарювання великого, середнього і малого підприємництва. Основна питома вага у загальній кількості підприємств припадає на ФОП – 83,57%; малі підприємства 15,61%; середні – 0,8%; великі – 0,02%.

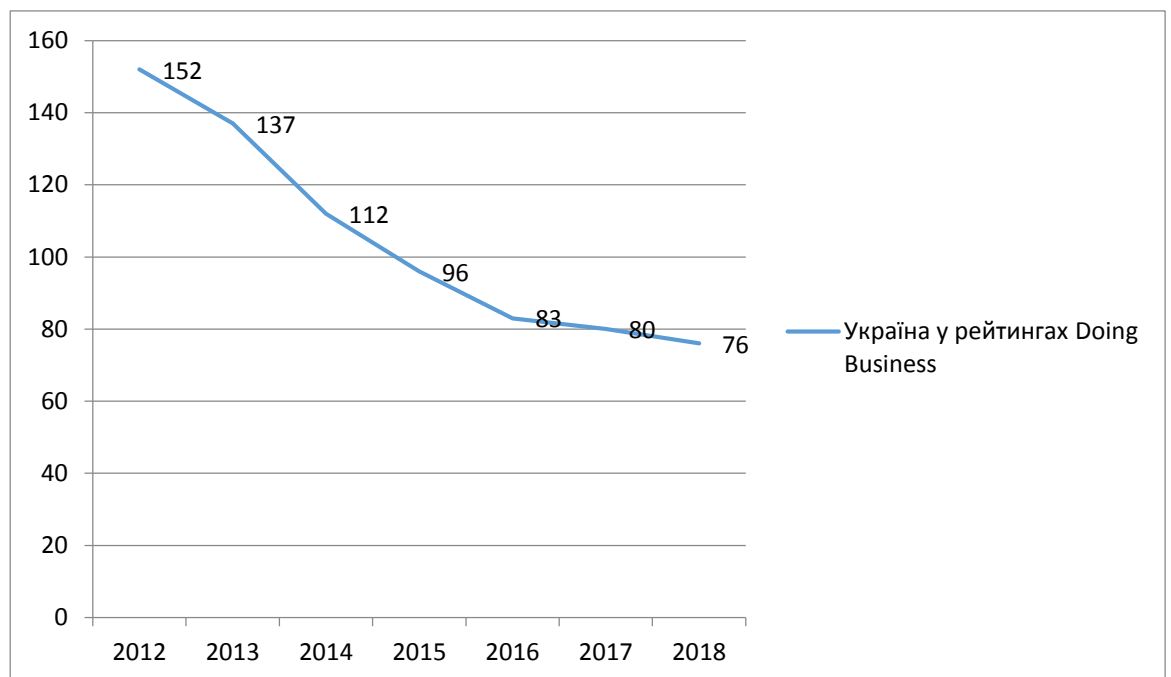

Рис. 2.1 – Україна у рейтингах Doing Business

Як бачимо з рис.2.6, позиції України у рейтингах Doing Business порівняно з минули роками знайшлися. У 2018 році Україна займає 76 місце.

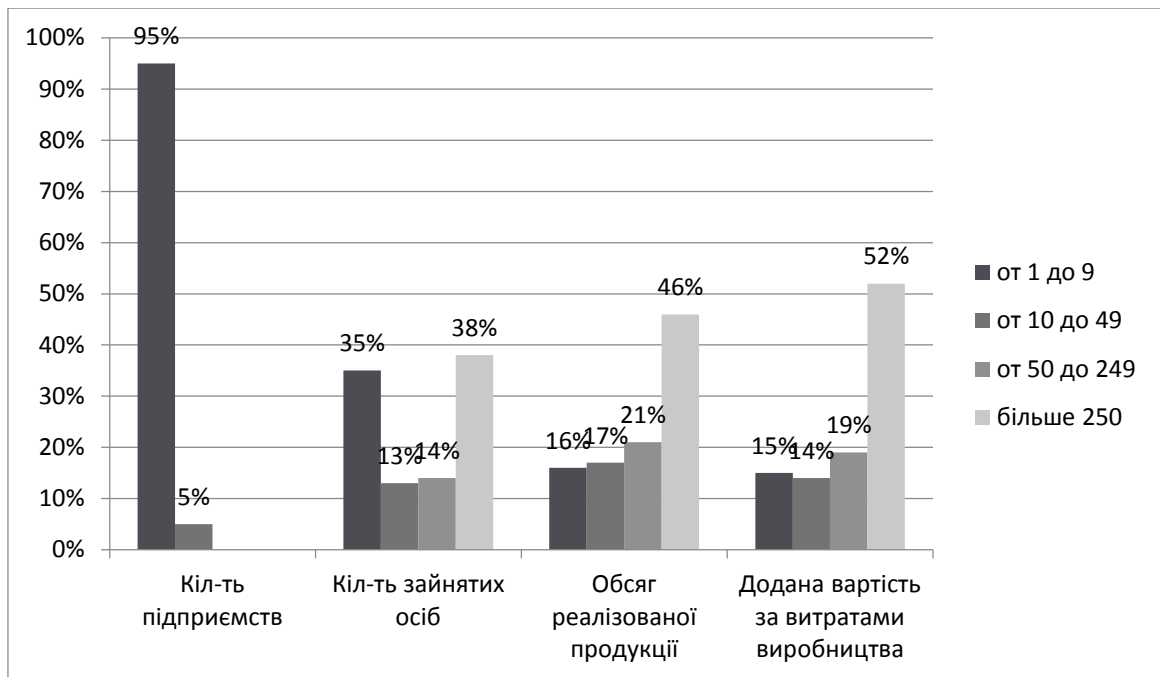

Рис.2.2 – Кількість підприємств, зайнятість, обсяг реалізованої продукції і додана вартість за розміром підприємства, економіка підприємництва без фінансового посередництва за 2018 р.

Обсяг реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва в 2018 р. склав 1652 млн. грн., що становить 25% від загального обсягу реалізації. При цьому переважну частину (71% по даному показнику) забезпечують малі підприємства. В середньому за рік обсяг реалізації по одному підприємцю складає 304,6 тис. грн., а по одному малому підприємству 4046 тис. грн., тобто в 13 раз. більше. [28]

Слід відзначити, що в якості однієї з основних бізнес-функцій, що підтримують майже всі види індивідуальної і корпоративної підприємницької діяльності, є бухгалтерські послуги, які наразі у світі користуються великим попитом - і клієнти готові платити. Завдяки таким послугам, які охоплюють бізнес-аутсорсинг, особисте фінансове планування, бухгалтерія і податкова підготовка, ця динамічна область формує значний потенціал. Це визначається відсутністю вкладень на початкові витрати для професіоналів поза офісом, програмного забезпечення, мінімальної робочої сили і електроніки. Поряд із цим, в Україні цей сегмент не має практичного розповсюдження, здебільшого

за рахунок мобільності інформаційного базису, на якому заснована ця бізнесова платформа.

Взагалі, в господарській діяльності всіх країн більші підприємства є продуктивнішими порівняно із меншими компаніями.

Таблиця 2.2 – Кількість малих підприємств в економіці підприємництва, за розміром та типом діяльності, 2018 р.

Галузь	1-9	10-49	50-249	250+	Усього
1	2	3	4	5	6
Промисловість,окрім будівництва	106 965	11 903	3 724	1 284	123 876
Будівництво	44 534	4 943	694	90	50 261
Оптова та роздрібна торгівля	818 268	17 013	2 078	438	837 797
Транспорт	90 615	4 036	933	231	95 815

Продовження табл..2.2

1	2	3	4	5	6
Тимчасове розміщування	54 216	3 074	244	44	57 578
Інформація	144 547	2 029	276	57	146 909
Операції з нерухомим майном	87 125	3 092	317	19	90 553
Професійні послуги	118 238	2 755	481	72	121 546
Адміністративне обслуговування	42 408	3 280	753	112	46 553
Економіка підприємництва, окрім фінансової та страхової діяльності	1 506 916	52 125	9 500	2 347	1 570 888

Можливо сказати, що 89% усіх підприємств працюють у секторі послуг, і на них припадає майже 45% зайнятості, а також вони генерують 56% доданої

вартості. Майже половина доданої вартості послуг бізнесу створена у секторі оптової та роздрібної торгівлі.

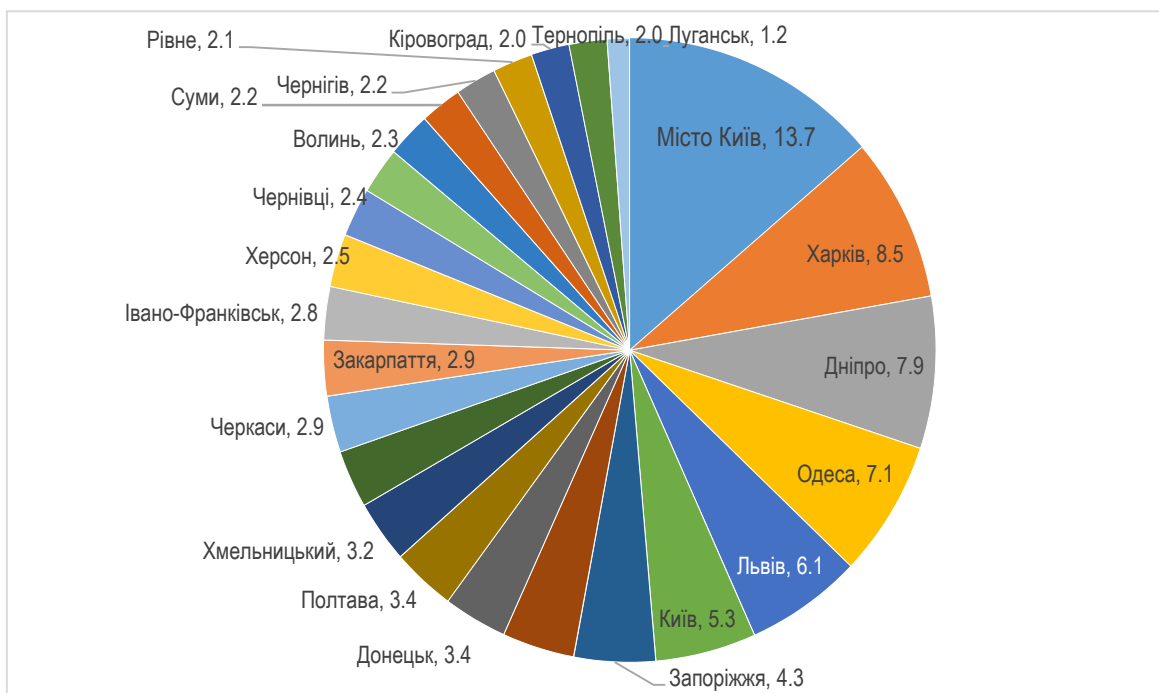

Рис. 2.3 – Частка малих підприємств по областях, включно з приватними підприємцями

За аналізовані роки знизилася кількість найманих працівників підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності, вона практично стабілізувалася – на одному малому підприємстві зайнято 5 найманих працівників. Кожен четвертий працівник підприємницьких структур зайнятий у малому бізнесі, а з числа економічно активного населення – кожний одинадцятий.

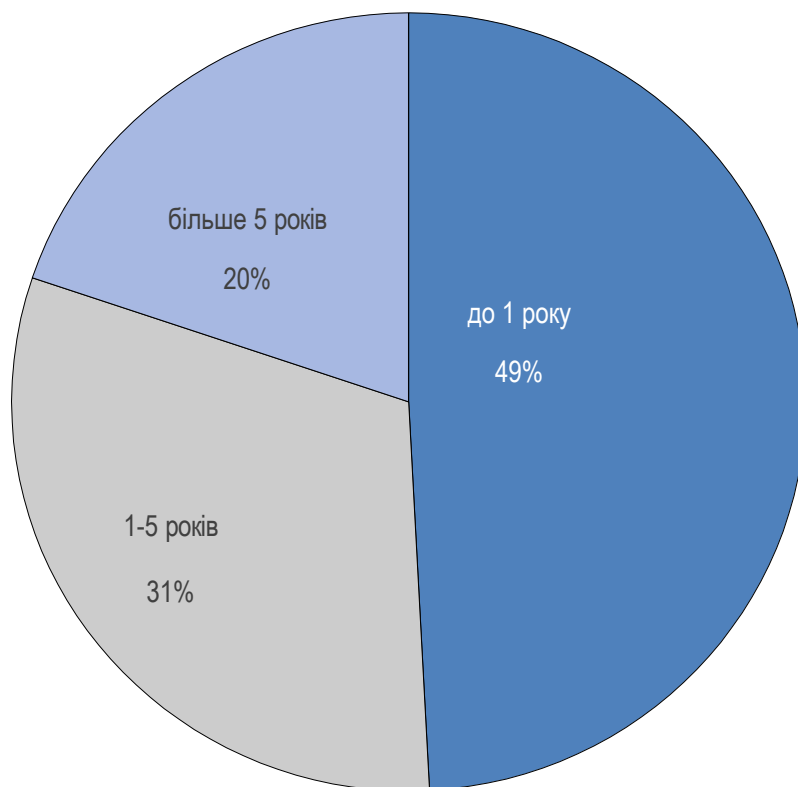

Рис.2.4 - Кількість кредитів малого підприємства за строками погашення
Як частка, в середньому за 12 місяців на кінець жовтня 2018 р.

Банки не можуть адекватно оцінювати кредитний ризик позичальників з числа малих підприємств через відсутність прозорої звітності та низького рівня централізованого відстеження кредитних історій організацій.

Непрозорість малого підприємства – одна з найголовніших проблем банку при оцінюванні кредитоспроможності потенційного клієнта. На відміну від крупного бізнесу малі підприємства не мають достатнього фінансування для привертання провідних аудиторських фірм з метою оцінювання свого фінансового стану та можливостей отримання кредиту. При кредитуванні малого бізнесу оцінка ризиків таких підприємств здійснюється за допомогою внутрішньо банківських методик.

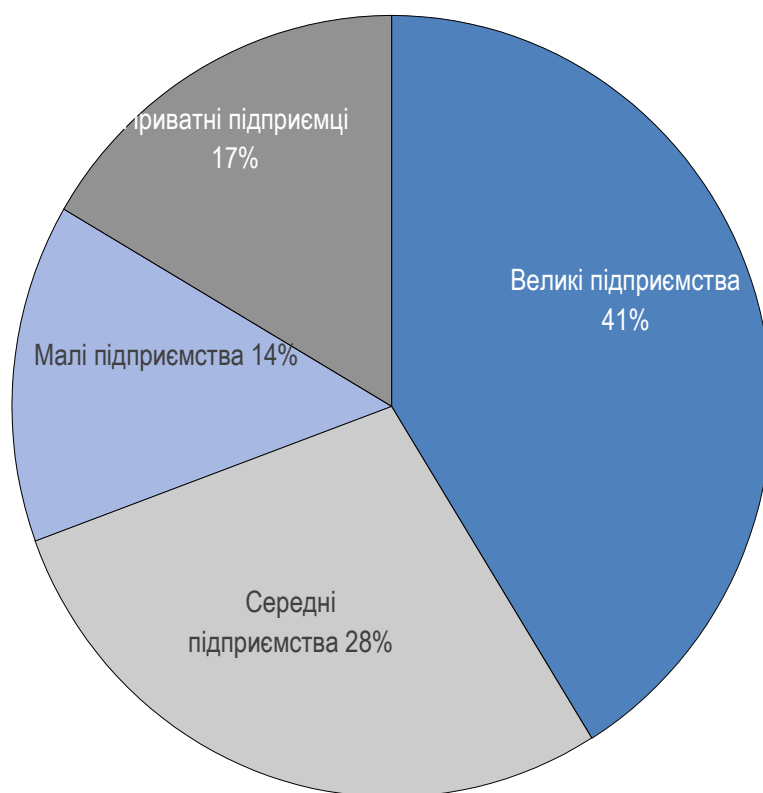

Рис. 2.5 – Кількість виданих кредитів, за розміром компаній
 Як частка, в середньому за 12 місяців на кінець жовтня 2018 р.

Вважаємо за доцільне при вирішенні проблеми фінансового забезпечення малого підприємства оптимізувати та стандартизувати процедуру кредитування малого підприємства, зокрема зменшити пакет документів, необхідних для оформлення договору, хоча б на першій стадії перевірки клієнта. Залишити лише ті процедури, які є невід'ємними - ідентифікація особи, звірка даних про доходи, відсутність негативної репутації щодо діяльності суб'єкта малого підприємства. При цьому необхідною умовою є переведення усіх рахунків клієнта в банк-кредитор та оптимізація суми кредиту[21].

Малий та середній бізнес України стикається із серйозною проблемою доступу до фінансово-кредитних ресурсів. Частка кредитів у капіталі малого та середнього бізнесу становить лише 20% проти 60% у розвинених країнах. Мінімальний "пільговий" відсоток становить майже

18% і пропонується практично одним банком. Середня вартість кредиту становить 22%, що є високою ціною в умовах економічного спаду. Сума фактично наданих кредитів за рік скоротилась у реальному виразі практично у 2 рази при номінальному зростанні на 15%. Основна причина скорочення — банківська криза та падіння економіки. Тільки у першому півріччі 2018 року банки зазнали збитків у 33 млрд грн. Частка прострочених кредитних зобов'язань зросла майже у 2,5 рази, з 7,7 до 17,3% [7].

За даними звіту малого та середнього підприємництва Банку "Статистика кредитування малого і середнього бізнесу", станом на 1 вересня 2018 р. на МСБ приходилось 12,4 % (роком раніше— 14,4 %) загального обсягу кредитування бізнесу. Сповільнення темпів видачі нових кредитів, скорочення розмірів портфеля, збільшення частки прострочених зобов'язань — характерні риси кредитування малого та середнього підприємництва на сьогоднішній день. Тільки у вересні 2018 р. малому і середньому бізнесу було видано на 17% менше кредитів[8]. Кількість банків з 2017 року на 01.01.2017 року скоротилася з 180 до 117, а за підсумками 2016 року діючі банки України отримали 66,6 млрд гривень збитків. Основною причиною збитків стало суттєве зростання відрахувань у резерви, які порівняно з 2018 роком зросли у півтора рази і становили 114,5 млрд грн. (43,1% відусіх витрат) протягом 2017 року. Разом з тим чистий операційний дохід банків за 2018 рік був позитивним і становив 81,5 млрд грн., що свідчить про спроможність більшості банків генерувати позитивні чисті операційні грошові потоки в майбутньому. На початку 2016 року сума кредитів, наданих банками суб'єктам господарювання, склала 698 777 млн грн. (87 347 млн дол. США). Станом на 01.01.2018 р. обсяг кредитів зріс до 819 045 млн грн., або на 15% у номінальному виразі, а у доларовому зменшився до 37 229 млн дол. США, або більш ніж у 2 рази.

Варто підкреслити, що за цей період майже в 3 рази гривня знецінилась по відношенню до долара США (з 7,99 до 24,52 грн./дол. США, станом на 01.01.2017 та 21.01.2018 відповідно) [4]. В той же час

частка простроченої заборгованості за кредитами зросла з 7,7% до 17,3%, а коливання простроченої заборгованості протягом 2018 р. Були досить суттєві (13,5—18,7%), що свідчить про погіршення стану суб'єктів господарювання та нестабільну економічну ситуацію в державі [9].

Окрім того, сума фактично наданих кредитів за 2018 рік скоротилась у реальному виразі практично у 2 рази при номінальному зростанні на 15 %. Основна причина скорочення – банківська криза та падіння економіки. Тільки у першому півріччі 2018 року банки зазнали збитків 33 млрд грн. Частка прострочених кредитних зобов'язань зросла майже у 2,5 рази, з 7,7 до 22,1 %.

У цілому в сфері малого та середнього підприємництва з урахуванням ФОП зайнято близько 40% зайнятого населення працездатного віку. При цьому, Україна в рейтингу Світового банку щодо легкості ведення бізнесу за результатами проведеного дослідження «Doing Business-2018» посіла 76 місце. Порівняно з 2017 р. позиція покращилася на чотири пункти (рис. 2.5).

Однією з основних причин слабого розвитку кредитування малого бізнесу є високі процентні ставки за кредитами, що зумовлено, в основному, високими ризиками, які несуть банківські установи кредитуючи такі суб'єкти господарювання. Як свідчить зарубіжний досвід, кредитний ризик доцільно розподіляти між центральним банком, комерційними банками та спеціальними кредитними установами, які реалізують програми сприяння малому підприємству за рахунок державних коштів та працюють через комерційні банки.

Аналіз кредитного забезпечення банківськими установами малого підприємництва, незважаючи на ризики, свідчить, з одного боку, про зацікавленість банків у кредитній підтримці малого бізнесу, а, з другого боку, про більшу поінформованість останніх про можливості і доступ до кредитних ресурсів банківського сектора економіки.

Альтернативними банківському кредитуванню та фінансуванню міжнародних організацій джерелами формування фінансових ресурсів для

розвитку малого підприємництва є інструменти небанківських фінансово-кредитних установ.

2.3 Аналіз показників фінансово-господарської діяльності малого підприємства в Україні

Важливе значення в забезпеченні фінансового аналізу відіграє її інформаційне забезпечення, основним джерелом якого виступає фінансова звітність. Особлива побудова форм фінансової звітності малих підприємств (суб'єктів малого підприємництва), а саме – узагальнення сум доходів та витрат, необоротних і оборотних активів в показниках фінансової звітності малих підприємств не дозволяє використовувати загальну методику фінансового аналізу.

А тому виникає потреба в дослідженні особливостей інформаційного забезпечення процесу аналітичної роботи з проведення фінансового аналізу, систематизації та побудові методики аналізу фінансового стану малих підприємств в умовах особливостей спрощеної структури фінансової звітності та обмежених обсягів інформаційного забезпечення всіх етапів аналітичного процесу.

Особливості інформаційного забезпечення фінансового аналізу на малих підприємствах вимагають дослідження методики аналізу за виокремленими напрямками аналізу в розрізі спрощених форм фінансової звітності. Загальноприйнята методика аналізу фінансових результатів вимагає проведення послідовного аналізу доходів і витрат від різних видів діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової), процесу формування фінансового результату (прибутку або збитку) та на їх основі відносних показників – рентабельності та прибутковості.

Однак узагальнення сум доходів та витрат у системі рахунків бухгалтерського обліку та в спрощених формах фінансової звітності

унеможлиблює здійснення відповідних аналітичних процедур (розрахунків) у розрізі різних видів діяльності (виокремлення сум доходів і витрат від різних видів діяльності; аналіз фінансового результату (прибутку чи збитку) від різних видів діяльності; розрахунок відносних показників рентабельності та прибутковості від різних видів діяльності). [2]

З усіх найбільш відомих методів читання фінансової звітності (горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; трендовий аналіз; метод фінансових коефіцієнтів; порівняльний аналіз; факторний аналіз) аналіз доходів здійснюється за допомогою горизонтального (часового) аналізу в частині порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом, що дає можливість вивчити динаміку доходів, а також вертикального (структурного) аналізу, який дозволяє провести аналіз структури доходів з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат діяльності в цілому. Наступним етапом аналізу фінансових результатів є аналіз витрат малого підприємства, який також необхідно проводити в розрізі спрощених форм Звіту про фінансові результати. Варто зазначити, що вилучення рахунків 8-го класу та введення рахунків 9-го класу привело до вилучення окремого розділу Звіту про фінансові результати «Витрати за елементами» (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, соціальні заходи, амортизацію та інші операційні витрати), що зменшило інформаційну базу для аналізу витрат та привело до унеможливлення проведення поелементного аналізу витрат звітного періоду малого підприємства.

Зовнішні користувачі (постачальники та покупці, кредитори та інвестори) мають більш звужене коло інформаційних потреб для прийняття рішення щодо подальшої співпраці з конкретним підприємством, оскільки найбільш зацікавлені в аналізі й оцінюванні показників ефективності діяльності та фінансової стійкості малого підприємства в сучасних умовах господарювання.

Щорічно група Світового банку проводить дослідження щодо створених умов ведення бізнесу в різних країнах світу і публікує рейтинг Doing Business

за відповідний рік, який охоплює 190 країн. Рейтинг складається на підставі 10 індикаторів регулювання підприємницької діяльності, що враховують час і вартість виконання підприємцем вимог держави. Щодо легкості сплати податків Україна також суттєво підвищила свій рівень за останні роки. Наприклад, ще у 2016 році Україна посідала 164 місце серед 189 країн. [24]

Такий результат був обумовлений тим, що в Україні до 2016 року була найбільша кількість податкових платежів (28) та найбільший час, що необхідний для їх сплати (390 годин), а також найвище загальне податкове навантаження (54,9% прибутку). Ця проблема набуває ще більшої гостроти для малих підприємств, адже великі підприємства мають можливість утримувати бухгалтерські та юридичні служби, яких у малих підприємств за їх визначенням бути не може.

Таким чином, Україна зробила прорив в рейтингу Світового банку за легкістю ведення бізнесу Doing Business-2018. За рік Україна піднялася одразу на 16 позицій та посіла 96 місце серед 189 країн у 2018 році в загальному рейтингу, та на 56 позицій за показником “оподаткування” й посіла 108 місце проти 164 місця у 2017 році. Це стало можливим завдяки тому, що Україна спростила процес сплати податків для підприємств, ввівши електронну систему для подачі декларацій і сплати єдиного соціального внеску. Кількість податкових платежів для бізнесу зменшилася з 28 до 5, а кількість витраченого на це часу скоротилася на 40 годин, та склала 350 годин на рік.

У рейтингу економічної свободи, що розраховується американською дослідницькою організацією Heritage Foundation і газетою The Wall Street Journal, у 2016 році Україна посідає 162 місце серед 178 країн і визнана країною з невеликою економікою (індекс економічної свободи – 46,8).

Експерти Heritage Foundation визначають економічну свободу як «відсутність урядового втручання або перешкоджання виробництву, розподілу і споживання товарів і послуг». Індекс економічної свободи розраховується на підставі кількісних і якісних факторів і оцінюється за

шкалою від 0 до 100 балів, де 0-49,9 – не вільні, 50-59,9 – в основному не вільні, 60-69,9 помірно вільні, 70-79,9 – в основному вільні, 80-100 – вільні.

Україна займає останнє місце в рейтингу економічної свободи серед європейських держав. І це не дивно, адже 88 органів управління мають в Україні контрольні повноваження, а видають документи дозвільного характеру - 37. Видають і анулюють ліцензії 34 органи управління, а має право припиняти господарську діяльність 21 орган.

До країн з репресивною економікою окрім України, входять ще 25 держав. Поруч з Україною в рейтингу М'янма і Болівія.

Аналізуючи кількісні характеристики суб'єктів малого підприємництва в Україні за останні роки, можна констатувати стагнацію цього сектора національної економіки. Особливо ці тенденції стали помітні одразу після набуття чинності Податковим кодексом. [25]

Наприклад, приріст кількості припинених юридичних осіб в Україні у 2011-2012 роках майже удвічі перевищував приріст зареєстрованих. Загальна кількість суб'єктів господарювання за 2016-2018 роки є нестабільною і має тенденцію до зменшення. Однак, слід зазначити, що кількість великих підприємств до 2016 року зростала, а в 2016-2017 роках також поступово зменшується. Кількість малих підприємств за період 2016-2018 р.р. зменшилась на 8,3 %. Кількість середніх підприємств зменшилась на 27,6%.

Такий різкий спад темпів приросту кількості малого підприємства в окремих галузях відбивається по-різному. Більш ніж половина малих підприємств неторгового профілю окрім основної діяльності займаються ще й торгівлею як нескладною, але відносно прибутковою діяльністю з швидким строком оборотності капіталів. На сучасному етапі розвитку малого підприємництва необхідно створити відповідні правові, економічні та організаційні умови, що в подальшому сприятиме збільшенню кількості суб'єктів малого підприємництва, зростанню ролі та значення його у національній економіці. Одним з основних показників розвитку малого та середнього підприємництва є їх кількість в розрахунку на 10 тис. населення.

У розподілі за видами економічної діяльності пріоритетними сферами діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва залишаються торгівля та сфера послуг, питома вага яких від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) сумарно становить 64 %. Значно меншими є показники промисловості (9,7 %); сільського господарства (8,8 %), будівництва (7 %).

Так, мале підприємництво в Україні, на відміну від зарубіжних країн, характеризується такими особливостями: низький управлінський рівень, низька технологічна оснащеність, відсутність роботи малих підприємств на умовах франчайзингу та субпідряду, що дуже поширено в зарубіжних країнах, а відтак, прагнення до самостійності, відсутність достовірної та повної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм, недостатня інфраструктура підтримки малого підприємництва, відсутність державної фінансово-кредитної підтримки, недовіра західних партнерів.

Крім того, банківські установи більшою мірою спрямовані на обслуговування великих корпоративних клієнтів, що істотно впливає на вартість залучених фінансових ресурсів для суб'єктів малого бізнесу. Для банківської установи робота з клієнтами, які отримують незначні кредити (здебільшого це стосується кредитування суб'єктів малого бізнесу), є низькорентабельною. Очевидно, що успішний розвиток МСБ значною мірою залежить від його забезпеченості фінансовими ресурсами як довгострокового, так і короткострокового характеру.

Висновки до розділу 2

Нині в Україні спостерігається тенденція до зростання кількості суб'єктів малого підприємництва, що свідчить про розвиток цього сектору економіки, однак питома вага малого бізнесу у загальному обсязі реалізованої

продукції (робіт, послуг) суб'єктів господарювання – юридичних осіб на початок 2018 р. становила 16,6%, а показник кількості найманих працівників на малих підприємствах становив лише 26% від загальної чисельності найманих працівників суб'єктів господарювання – юридичних осіб.

Важливими чинниками забезпечення конкурентоспроможності, стабільного функціонування та розвитку малого підприємництва в Україні, є належна фінансово-кредитна підтримка, а також справедлива і оптимальна система оподаткування.

Незначні обсяги чистого прибутку та амортизаційних відрахувань не можуть бути єдиними джерелами формування фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємництва. Одним із найпоширеніших джерел фінансування є кредити банківських установ. Однак банківські установи дуже обережно ставляться до надання позик малим підприємствам. Складність отримання кредитів пояснюється, насамперед, незацікавленістю комерційних банків у видачі мікрокредитів; завищеними процентними ставками через велику ризиковість неповернення коштів; високими вимогами щодо наявності у суб'єктів малого бізнесу ліквідного заставного майна; відсутністю спрощених процедур прийняття банками рішень у межах програм мікрокредитування.

Недостатність власних обігових коштів та слабка можливість доступу до банківських кредитних ресурсів нині залишаються гострою проблемою.

Альтернативою банківського кредитування має стати ширше використання таких фінансових інструментів як лізинг, факторинг, франчайзинг, краудфандинг.

Проаналізувавши особливості оподаткування малих підприємств за різними системами та здійснивши відповідні математичні розрахунки, виявлено, що загальна система оподаткування є вигідною для підприємств, що здійснюють матеріаломістке виробництво, або ж сума витрат яких на придбання товарів і послуг у процесі господарської діяльності є значною.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності буде вигіднішою для підприємств, які надають послуги чи виконують роботи.

Держава повинна створити такі податкові умови для легального ведення бізнесу, які будуть вигіднішими підприємцям, аніж умови ведення тіньової діяльності. Політика уряду має бути спрямованою на полегшення механізмів обчислення та сплати податку, а сама спрощена система оподаткування, обліку і звітності повинна забезпечувати зручну, зрозумілу, логічну та оптимальну систему сплати податків суб'єктами малого підприємництва.

3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1 Законодавство і державна підтримка малого підприємництва в Україні

Нормативно-правова база діяльності малого підприємництва є важливим аспектом соціально-економічного життя України. На сьогоднішній день нормативно-правове забезпечення діяльності підприємств здійснюється багатьма нормативно-правовими актами. Хоча одночасно спостерігається тенденція зменшення темпів росту кількості малих підприємств, що деякою мірою демонструє недостатність та недосконалість нормативно-правової бази, яке повинно бути першопричиною їх формування та розвитку.

Окрему увагу потрібно приділити поняттю «правове регулювання». В юридичній літературі до поняття «правове регулювання» звертались різні науковці.

Правознавець О.Ф. Скакун розуміє під правовим регулюванням здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону і розвиток.

П.М. Рабінович визнає, що правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, охорони та розвитку.

У дисертаційному дослідженні О.М. Мельник з'ясовує, що правове регулювання – це здійснюваний всією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку.

Заслуговує на увагу думка С.В. Бобровник, яка визначає правове регулювання як логічний процес, що складається з певних елементів: а) предмету правового регулювання ; б) способів правового регулювання суспільних відносин; в) механізмів правового регулювання. Отже, необхідно чітко визначити поняття підприємництва, а також механізми його впливу на підприємницьку діяльність. [26]

Головний зміст підприємництва як основи діяльності складає конституційне право громадян на підприємницьку діяльність. Відповідно до статті 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава також забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності.

Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» визначено правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва. Зазначено, що відносини, пов'язані з розвитком малого і

середнього підприємництва в Україні, базуються на Конституції України і регулюються Господарським, Цивільним та Податковим кодексами України.

Відповідно до ст.55 Господарського кодексу України за критеріями кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік суб'єкти господарювання поділяються на суб'єкти великого, середнього, малого підприємництва суб'єкти мікропідприємництва. [27]

Суб'єктами, що формують мікропідприємство, є:

- фізичні особи, які повинні бути зареєстровані згідно встановленого законодавчого порядку як фізичні особи-підприємці, причому важливим є те, що середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не повинна перевищувати 10 осіб, а от річний дохід від діяльності не повинен перевищувати суму, що еквівалентна 2 мільйонам євро (еквівалент визначається за середньорічним курсом НБУ);
- юридичні особи – можуть бути будь-якої організаційно-правової форми, а також будь-якої форми власності. Середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не повинна перевищувати 10 осіб, а от річний дохід від діяльності не повинен перевищувати суму, що еквівалентна 2 мільйонам євро (еквівалент визначається за середньорічним курсом НБУ).

В Україні підприємницька діяльність малого та середнього бізнесу регулюється відповідними законодавчими актами (табл.3.1).

Таблиця 3.1 – Нормативно-правове забезпечення діяльності підприємств та організацій, що формують малі підприємства в Україні.

Назва документа	Вид документа	Дата прийняття	Основні положення	Нормативні документи, що регулюють подібну сферу суспільних відносин
-----------------	---------------	----------------	-------------------	--

1	2	3	4	5
Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні	Закон України	22 березня 2012 року №4618-VI	Закон висвітлює економіко-правові основи державної політики діяльності підприємств та організацій, що формують малий та середній бізнес	Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні»
Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні	Закон України	21 грудня 2000 року №2157-III	Прийнято національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні	Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва»

Продовження табл.3.1

1	2	3	4	5
Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців	Закон України	15 травня 2003 року №755-IV	Закон регламентує відносини щодо державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців	Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 20 жовтня 2005 року №97
Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності	Закон України	6 вересня 2005 року №2806-IV	Закон характеризує і визначає організаційно-правові основи щодо дозвільної системи у Діяльності	Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської

			підприємств та організацій	діяльності» від 19 травня 2011 року №3392-VI
--	--	--	----------------------------	--

Розглядаючи найприбутковіші малі підприємства, важливо також вказати на ті підприємства, для яких збереження прибутковості є більш складним завданням. [29]

За середнього чистого прибутку, це найменш прибуткові малі підприємства 2018 року:

- видобуток нафти і газу (-7,6%): за таких високих накладних витрат навіть виручка, доступна в цьому секторі з високим попитом, не може враховувати величезні потреби в обладнанні та людському капіталі;
- підтримка діяльності з видобутку корисних копалин (0,6%): видобуток може бути надзвичайно дорогим, вимагаючи величезних витрат на обладнання, висококваліфіковану робочу силу і повільних процесів, що призводить до втрати потоків доходів, які не завжди можуть перекрити витрати;
- виробництво напоїв (0,8%): поєднання дорогого виробничого обладнання, складських площ і надзвичайно недорогих продуктів ускладнює розрив в галузі напоїв;
- продовольчі та супутні товари торговців оптовиків (1,9%): з такою кількістю різних джерел продукції, в тому числі великих і дрібних ферм і виробників, пошук і поставка бакалійних товарів залишає мало місця для значних прибутків;
- магазини газонів і садових приладдя (2,0%): у більшості районів країни не потрібно цілорічний доступ до обладнання для газонів і садів, що ускладнює просування в цій нишевій сфері.

Діяльність малого підприємництва забезпечується інституційними та нормативно-правовими механізмами. Інституційне середовище регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні складається з:

- Президента України – глава держави; має право законодавчої ініціативи, в тому числі стосовно питань розвитку малого підприємництва;
- Верховної Ради України – має право законодавчої ініціативи, в тому числі стосовно питань розвитку малого підприємництва;
- Кабінету Міністрів України – вищий орган у системі органів виконавчої влади; забезпечує здійснення внутрішньої політики держави; має право законодавчої ініціативи, в тому числі стосовно питань підприємництва;
- Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва – здійснює законопроектну роботу, готує, попередньо розглядає питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України, та виконує контрольні функції, зокрема, у сфері розвитку малого підприємництва.

Відповідно до пункту 1 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого постановою КМУ від 20 серпня 2014 р. № 459, Міністерство економічного розвитку і торгівлі є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію політики у сфері підприємництва – з 2014 року після передачі цієї функції від Державної служби з питань регуляторної політики та розвитку підприємства.

Найважливішим завданням державної влади є забезпечення інтересів населення, досягнення його добробуту. Соціальну політику можна визначити як діяльність держави й інших суспільних інститутів, спрямовану на прогресивний розвиток соціальної сфери, вдосконалення умов, способу і якості життя людей, забезпечення певної частини їхніх життєвих потреб, надання громадянам необхідної соціальної підтримки, допомоги і захисту. [30]

Одним із напрямів соціальної політики слід вважати підтримку держави малого бізнесу. Кінцевий результат державної соціальної політики досягається завдяки діяльності не тільки держави та її інститутів, але й інших суб'єктів, що здійснюють власну соціальну політику, яка так чи інакше співпадає з державною в рамках наявного правового поля.

Серед мікроекономічних факторів, що найбільше впливають на розвиток малого підприємництва, можна виділити такі: спосіб та час виникнення; форма власності; фінансові можливості підприємства; асортимент продукції, яку воно виготовляє, її якість та попит на неї; обрану стратегію діяльності підприємства, його організаційну структуру; кадрову політику; можливість доступу до комерційної інформації; навички керівника професійно управляти бізнесом; ступінь дотримання клієнтами умов контрактів та платіжної дисципліни. В умовах нестабільної економічної ситуації вітчизняний малий бізнес потребує протекторату держави.

На жаль, поки що ефективний механізм підтримки та стимулювання розвитку підприємництва в Україні ще не створений. Прийняті програми, закони, постанови мають здебільшого декларативний характер. Фінансова допомога, яку надають Український фонд підтримки підприємництва, Державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств та Державний інноваційний фонд, є досить мізерною.

Перш за все, необхідно забезпечити бізнес належною правовою підтримкою. Багато законів, які дали поштовх розвитку підприємництва в країні, вже не відповідають вимогам часу і потребують удосконалення. Одне з ключових місць серед перспективних заходів державної підтримки повинна зайняти фінансова допомога, яка передбачає надання пільгових кредитів, їх гарантування, створення державних фондів та спеціалізованих фінансових інституцій тощо. Проте ці напрями підтримки можливі лише в майбутньому, коли вітчизняна економіка досягне певної стабільності. Сьогодні до таких заходів вона ще не готова.

При цьому важливо зазначити, що у низки суб'єктів соціальної політики ключова роль належить саме державі, оскільки інші приватні суб'єкти державної соціальної політики виступають як інститути досягнення поставлених державою цілей і функціонують у рамках, заданих державою. Таким чином, держава для досягнення своїх цілей діє через багатьох суб'єктів різних видів діяльності, які можуть вважатися суб'єктами державної

соціальної політики тільки тією мірою, якою вони забезпечують поставлені державою соціальні цілі.

Основні зусилля держави в реалізації соціальної політики зосереджені на забезпеченні соціальної стабільності суспільства, його соціальної безпеки. Саме малий бізнес значною мірою сприяє мінімізації соціальної напруги, соціальних конфліктів і суперечностей у суспільстві, стає інструментом забезпечення та гарантування соціальних стандартів життя, що є одним із завдань формування дієвої, активної, конструктивної державної соціальної політики.

Партнерство держави та малого бізнесу дасть змогу зміцнити інститути державності, вирішити низку соціальних проблем у частині зниження рівня безробіття, подолання зубожіння населення.

Заходи державної підтримки малого підприємництва поділяються на 2 види впливу: прямий і непрямий. До прямого впливу можна віднести, наприклад, безпосереднє введення податкових пільг для малих та середніх фірм, виділення бюджетних коштів для пільгового фінансування їх перспективних інвестиційних проектів, надання у безоплатне користування або оренду малим підприємствам державного майна.

Непряма підтримка малих підприємств здійснюється державою опосередковано, тобто через стимулювання великих і середніх корпорацій, банків, страхових компаній, громадських організацій, а також залучення елементів інфраструктури малого бізнесу, які забезпечують загальні умови його розвитку (навчальних центрів, бізнес-інкубаторів, технопарків, лізингових, консалтингових, аудиторських, юридичних фірм). До непрямого виду можуть відноситися такі форми підтримки, як виділення субвенцій і дотацій регіонам і муніципальним утворенням як преміювання за високий рівень розвитку малого підприємництва. До функціонального напрямку державної підтримки можна віднести три види підтримки: організаційно-маркетингову, фінансовоподаткову і майнову.

Перший із перерахованих видів підтримки охоплює заходи, пов'язані з регламентуванням діяльності малих підприємств, а також зі створенням різних структур, що надають послуги малому бізнесу. До них належать, наприклад, спрощена реєстрація суб'єктів малого підприємництва, надання маркетингової інформації на пільгових засадах, проведення консалтингу і аудиту. До фінансово-податкового виду підтримки відносяться різні форми прямого і непрямого фінансування малого бізнесу і застосування податкових важелів для стимулювання його розвитку[32].

В цю групу входять надання податкових і митних пільг, стимулювання банків і страхових компаній до кредитування або страхування малих підприємств; фінансові і податкові форми державної підтримки малого підприємництва. Майновий вид підтримки малого бізнесу передбачає активне залучення в цей процес державної і муніципальної власності (до того ж не лише матеріальної, але й інтелектуальної); наприклад, впровадження на малих та середніх підприємствах нових технологій, проведення лізингових операцій, застосування гарантійних механізмів із використанням державного майна.

Внутрішні проблеми можуть часто вирішуватися самими малими підприємствами на місцевому рівні, подолання багатьох зовнішніх бар'єрів вимагає дій з боку держави на регіональному рівні. Одна з основних труднощів у розв'язанні «зовнішніх» проблем полягає у тому, що заходи, прийняті різними державними установами в підтримку малого підприємництва, та плани/програми дії для їхнього впровадження зазвичай погано скоординовані.

Важко розділити відповідальність за приведення в життя політики, коли функції виконавчої влади й розподіл компетенції в бюджетній, податковій, кредитно-фінансовій й тарифній сферах не складаються в єдину політику підтримки малого підприємництва. Тому державі вкрай необхідно сконцентруватися на усуненні протиріч між різними установами (регіональними, секторальними, галузевими), що мають відношення до малого бізнесу. Політика держави щодо малого бізнесу виявляється, по-перше, у створенні законодавчої основи функціонування малих підприємств, а по-

друге, у формуванні громадської думки щодо цього важливого сектору економіки держави [48].

Таким чином, аналіз міжнародної практики державної підтримки малого бізнесу в розвинених країнах дає змогу окреслити такі тенденції:

- уряди більшості країн світу розглядають сприяння розвитку сегменту малого бізнесу як основу державної економічної політики, щорічно ініціюють численні державні програми вартістю в десятки мільярдів доларів;
- ключовими інструментами підтримки виступають фінансова та інфраструктурна, консалтингова, інформаційна підтримка, сприяння експорту;
- пріоритетними цілями програм підтримки малого бізнесу виступають створення нових підприємств, підтримка інновацій і використання нових технологій, підвищення конкурентоздатності продукції, особливо на світових ринках, створення нових робочих місць, розвиток окремих регіонів і галузей.

Сьогодні в Україні практично відсутня цілісна державна політика щодо підтримки і розвитку малих підприємств як система послідовних та взаємопов'язаних кроків з чітко визначеними завданнями, напрямками й очікуваними результатами. Дії органів публічної влади демонструють недостатнє усвідомлення значення малих підприємств для національної економіки, а проявами цього є непослідовність та несистемність рішень, які ними приймаються.

Відповідно до Конституції України правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання визначаються виключно законами України. Таким чином, саме закони складають основу правового регулювання підприємництва в Україні та врегульовують найважливіші правовідносини у цій сфері.

Таким чином, аналіз нормативно-правового забезпечення фінансового механізму розвитку малого підприємництва дає можливість зробити певні

висновки про те, що законодавча база регулювання діяльності малого підприємництва постійно розширюється і знаходиться на етапі подальшого формування та вдосконалення; зміст положень нормативних документів є розпорошеним, іноді розмитим, тому часто неоднозначно трактується їхня суть. Хоча і прийняття довгоочікуваного Податкового кодексу стало рушієм створення єдиного механізму реалізації податкової політики та державного регулювання системи оподаткування, однак ефективний механізм реалізації державної політики поки ще не сформовано у сфері підтримки малого підприємництва в Україні.

Таблиця 3.3 – Пропозиції щодо системи політичних заходів та кроків у сфері підтримки розвитку малого бізнесу

Проблеми та перешкоди	Заходи (інструменти)	Ризики або обмеження
Нерівноправність відносин суб'єктів малих підприємств та органів публічної влади	<ul style="list-style-type: none"> - чітке визначення повноважень органів публічної влади у відносинах з суб'єктами господарювання та способів (форм) здійснення таких повноважень; - чітка регламентація реєстраційних, дозвільно-погоджувальних процедур, порядок здійснення державного контролю; 	Протидія частини посадовців; орієнтованість системи на виявлення правопорушень та притягнення підприємців до відповідальності; брак позитивного досвіду участі малих підприємств у формуванні та реалізації державної політики.
Поширеність корупції в органах публічної влади	<ul style="list-style-type: none"> - розширення застосування декларативного принципу та принципу мовчазної згоди у відносинах суб'єктів господарювання з органами публічної влади; - впровадження електронного врядування (зокрема, 	Протидія корумпованих посадовців і підприємців; усталені в суспільстві корупційні традиції і механізми.

	електронно підпису та послуг).	цифрового електронних	
--	--------------------------------------	--------------------------	--

Нижче сформульовано та подано пропозиції щодо системи політичних заходів та кроків у сфері підтримки розвитку малих підприємств. Пропозиції щодо основних засад державної політики спрямовано на вирішення (мінімізацію впливу) найгостріших проблем розвитку малих підприємств в Україні, визначених за результатами фахових досліджень у сфері малих підприємств та секторальних дискусій. [46]

Таблиця 3.4 – Пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання основних аспектів малого бізнесу

Сфера законодавчого регулювання	Зміст пропонованих змін
Загальні засади підприємництва	Спрощення порядку започаткування та припинення підприємницької діяльності; усунення невиправданих вимог, перепон, адміністративних обмежень; лібералізація та забезпечення стабільності договірних відносин.
Державний нагляд (контроль)	Уточнення та звуження повноважень органів державного нагляду та їх посадових осіб; визначення чіткого порядку застосування адміністративних санкцій та заходів; посилення правових гарантій для суб'єктів господарювання під час здійснення заходів державного нагляду.
Ліцензування та дозвільна діяльність	Скорочення переліку видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, та документів дозвільного характеру; спрощення та конкретизація порядку видачі ліцензій та документів дозвільного характеру.

Сьогодні в Україні діє значна кількість законів, що врегульовують різні аспекти малих підприємств. Тому пропозиції щодо реформування законодавчих засад малих підприємств передбачають здебільшого внесення змін до чинних законів, а також скасування не виправданих (неефективних) регулювань.

Водночас пропозиції щодо прийняття нових законів передбачають цільове (точкове) нормативне втручання в нерегульовані правовідносини, які об'єктивно його потребують. [47]

Цілями пропонованого втручання до законодавчого регулювання у сфері малих підприємств є:

- утвердження реальної свободи та спрощення умов здійснення підприємницької діяльності;
- побудова конструктивного партнерства держави (територіальних громад) та підприємців;
- усунення бюрократичних перепон, зменшення адміністративного впливу та фіскального навантаження на суб'єктів малих підприємств;
- зниження монополістичного впливу великих підприємств на суб'єктів малих підприємств;
- захист малих підприємств від зловживань владними повноваженнями з боку органів публічної влади та їх посадових осіб.

За результатами досліджень, які проводилися в Україні, можна відзначити, що до факторів державного регулювання, які негативно впливають на діяльність підприємства слід віднести :

- в Україні не знищено практику прямого втручання представників державної влади у діяльність підприємств;
- державні закупівлі для збільшення ринку збуту вітчизняних підприємств діють із значними помилками та недоліками;
- однією з основних перешкод для нормального функціонування підприємницької діяльності є висока корупція в органах державної та місцевої влади та високе податкове навантаження;

- регулююча політика у більшості регіонів України є недостатньо ефективною (не виконується принцип прозорості, на місцевому рівні не виконуються засади регуляторних відносин);
- правова база України є недостатньо ефективною для розвитку підприємницької діяльності;
- замала кількість фінансових ресурсів, яка призначена для розвитку підприємства;
- відсутність належного регулювання з боку держави податкового навантаження;
- збереження високих витрат часу на проходження офіційних процедур для започаткування підприємницької діяльності;
- відсутність державної підтримки малого та середнього підприємництва;
- не відповідність сучасним умовам інфраструктура, яка характеризується нерівномірним розташуванням. [9]

Вищевказані фактори є вагомими перешкодами для розвитку економічної безпеки підприємництва в Україні та мають стати тими напрямками, щодо яких повинні формуватися адекватні заходи. [10]

Відповідною передумовою покращення державного регулювання є формування нормативно-правової бази. Вона включає:

- прийняття конкретних правових гарантій, які б надавали захист і свободу підприємництву;
- прийняття законів та нормативних актів, спрямованих на правове забезпечення ринкових відносин;
- модернізація правових актів, щоб скасувати внутрішньо-правові суперечності та прискорити розвиток приватної ініціативи.
- сформувати правове поле, яке спрямувало б розвиток підприємства та його підтримку;
- кодифікованість підприємницького законодавства;
- наявність значної кількості нормативних актів обмеженої сфери дії;
- наявність нормативних актів вже не існуючої держави.

Можна виділити, що модернізація нормативно-правової бази прописана в угоді, яку склали Україна та ЄС. В першу чергу, це Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020» за якою буде створено більш краще середовище для проведення бізнесу, процес росту малого і середнього підприємництва, звернення до інвесторів за допомогою, більш легке проведення міжнародної торгівлі та зростання результативності ринку праці. Потрібно зменшити число документів перепускного характеру у сфері підприємницької діяльності та різновидів підприємницької діяльності, які підпадають під ліцензування, знищити керуючі акти, які додають труднощів веденню підприємницької діяльності, знизити кількість органів державного контролю, забезпечити надавання послуг для членів суспільства та бізнесу в електронному вигляді. [11]

Для збільшення та легкості доступу вітчизняних товарів на ринки держав – членів Європейського Союзу потрібно здійснити систему технічного регулювання з нормативами європейського рівня та закінчити перебудову системи державного нагляду за безпекою та якістю харчових продуктів.

Задля допомоги інвестиційній активності та протекції особистих прав інвесторів необхідно вжити заходів, щодо підтримки та захисту прав не державної власності. Для цього потрібно використати судові органи, вносити лад із законодавством Європейського Союзу положення законодавства України, які спрямовані на захист вітчизняних та закордонних інвесторів та кредиторів, нагляду за економічною конкуренцією, встановити прискорюючі процеси інвестиційної діяльності спираючись на найкращий світовий досвід.

Потрібно здійснити низку заходів для підвищення ефективності підприємницької діяльності за допомогою покращення чинного законодавства:

- завдяки різкій реорганізації фінансової системи;
- створення більш нової системи соціального захисту населення;
- зменшення імпорту товару для захисту інтересів вітчизняних підприємств;

- приведення у відповідність структуру виробництва;
- розроблення реформи ціноутворення.

Якщо спиратися на Господарський кодекс України, який регламентує засоби державного регулювання підприємницької діяльності, оповіщається, що держава для проведення економічної політики, приведення в дію цільових програм та програм соціального розвитку використовує різні засоби та механізми. Головні засоби впливу на підприємницьку діяльність :

- формування на договірній основі складу та обсягів продукції необхідної для задоволення державних потреб;
- видача, переоформлення та анулювання ліцензій;
- видача патентів, які затверджують право займатися певним видом підприємницької діяльності;
- видача сертифікатів;
- додержання нормативів та лімітів;
- встановлення цін і тарифів;
- надання пільг, субсидій, дотацій.

Вищевказані інструменти можна розділити в залежності від етапу механізму правового регулювання. На стадії правової регламентації відносин застосовуються ліцензування, патентування. У свою чергу, під час захисту прав суб'єктів господарювання здійснюються такі засоби державного регулювання як державний контроль та нагляд, реалізація політики щодо захисту прав споживачів, а також можливості надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій, податкових та інших пільг. На сам кінець, слід звернути увагу, що на стадії функціонування механізму господарсько-правової відповідальності застосовуються адміністративно-господарські санкції. Визначення принципів державного регулювання має вагомим значення, оскільки діє можливість визначити його цільове призначення. Досліджуючи принципи державного регулювання підприємства, потрібно виходити із загальнотеоретичних положень. Використовуючи Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»

застосовуються такі основні принципи державного регулювання підприємства (рис.3.1).

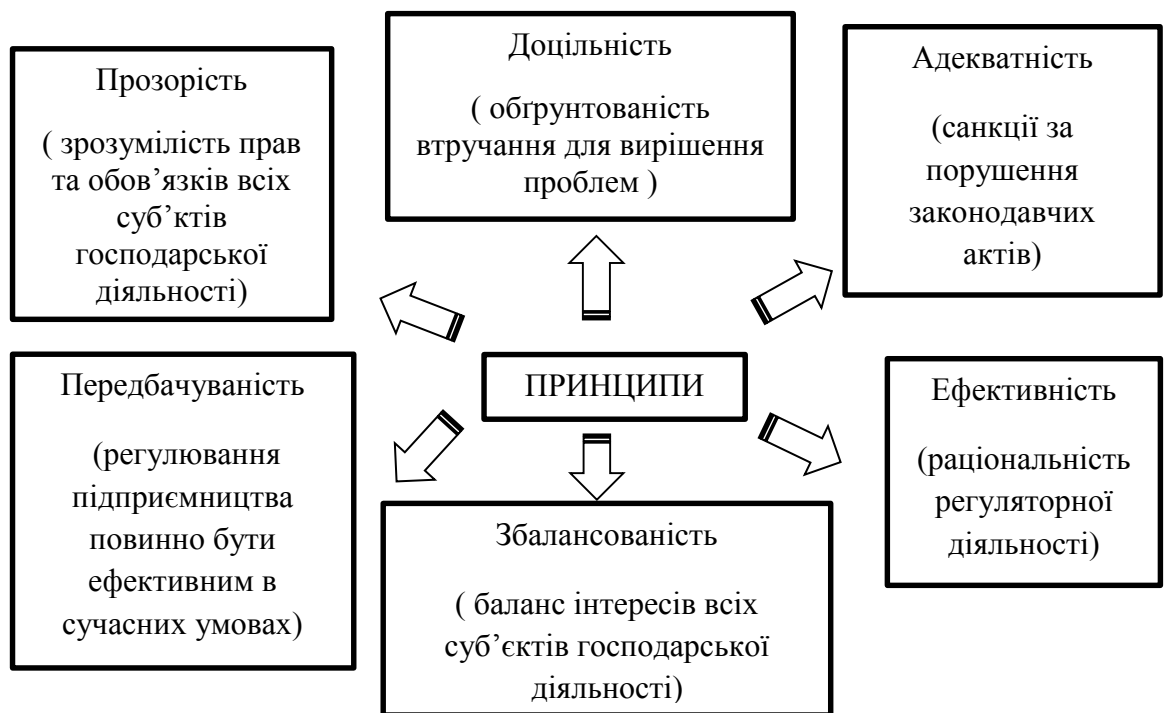

Рисунок 3.1–Принципи державного регулювання підприємства

Як бачимо з рис. 3.1, принципами державної політики розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

- дієвість підтримки малого і середнього підприємництва;
- досяжність одержання державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- гарантування участі малого і середнього підприємництва, громадських організацій у формуванні та приведенні в дію державної політики у певній сфері;
- створення рівноправності для досяжності малого та середнього підприємництва до участі у приведенні у дію державних програм та отримання державної підтримки;
- цілеспрямованість використання бюджетних коштів;
- відкритість та прозорість надання державної підтримки;

- доступність об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва.

На даний момент держава приділяє велику увагу цьому питанню, але на нашу думку, ще існує цілий ряд невирішених питань. [12]

Недоліки державного регулювання підприємницької діяльності :

- непрозорість та застарілий механізм реєстрації, юридичного оформлення, ліцензування;
- застарілість устаткування та виробничого приміщення;
- складність механізму державних закупівель;
- не підзвітність органів державного управління;
- для підтримки підприємницької діяльності надаються мізерні фінансові ресурси;
- не ідеальність української системи оподаткування;
- відсутність пільг щодо податкового навантаження;
- відсутність відповідного рівня податкового навантаження.

На мою думку, слід здійснити роботу спрямовану на збільшення та забезпечення зайнятості населення. Тому всі заходи мають бути спрямовані на заохочення населення займатися малим бізнесом. [13]

В першу чергу держава повинна провести роботу для заохочення та зацікавлення нових кваліфікованих кадрів, для збільшення рівня кваліфікованості,помочі незайнятому населенню; проведення консультаційних робіт та організаційної допомоги підприємцям, які тільки почали; виплати одноразового сприяння для початку власної підприємницької діяльності; відкриття семінарів та курсів підвищення рівня кваліфікованості для всіх бажаючих почати підприємницьку діяльність.

Потрібно прийняти механізм відшкодування з місцевих бюджетів за кредитами, залученими суб'єктами малого та середнього підприємництва для інвестиційних проектів; розробити регіональні бази даних щодо пропозицій малих підприємств; чинні нормативні та правові акти привести у відповідність до принципів державної регуляторної політики.

Створення сприятливого підприємницького середовища в країні призведе до зменшення чисельності безробітних, наповнення місцевих бюджетів, насичення ринку якісними товарами і послугами завдяки спрямуванню дій органів влади на всіх рівнях, суб'єктів малого і середнього підприємництва, громадських об'єднань підприємців, а також установ ринкової інфраструктури для концентрації фінансових, матеріально-технічних ресурсів, виробничого та наукового потенціалу, ресурсів суб'єктів господарювання на створення і підтримання сприятливих умов розвитку малого і середнього підприємництва, формування і впровадження ефективної системи його підтримки і захисту. [14]

Слід відзначити, що для виходу зі складної ситуації у вітчизняній економіці буде недостатньо традиційного державного регулювання підприємницької діяльності, що теоретично ґрунтується на необхідності державного втручання в економічні процеси у випадку прояву «неспроможностей ринку». Необхідні масштабні макроекономічні заходи щодо прогресивної структурної перебудови економіки і забезпечення її соціальної спрямованості, що дозволить створити нові інституціональні рамкові умови для розвитку цивілізованого підприємництва в нашій країні.

Можливі способи покращення державного регулювання підприємництва:

- за допомогою нормативно-правових аспектів врегулювати відносини між підприємствами;
- започаткувати спеціальний міжбанківський фонд для надання кредитів новоствореним підприємствам;
- зменшити кількість всіх видів контрольних перевірок шляхом скорочення адміністративних бар'єрів для розвитку бізнесу;
- дерегулювання підприємницької діяльності шляхом декларативного методу видачі дозволів;
- введення єдиного соціального внеску.

По-перше, визначаючи змістовні характеристики та напрями механізму державного регулювання підприємницької діяльності, важливо здійснити «творче руйнування» стереотипу стосовно суперечності між економічною ефективністю і соціальною справедливістю, тобто соціальною складовою у діяльності приватних фірм. [15]

По-друге, в умовах надзвичайно складної ситуації у вітчизняній економіці, урізання більшості видатків державного бюджету, зокрема соціальних видатків, важливо державне регулювання підприємницької діяльності зосередити на її спрямуванні до прогресивної структурної перебудови економіки як в галузевому аспекті, так і в аспектах зростання частки інноваційного, соціально орієнтованого підприємництва у виробництві ВВП та чисельності зайнятих.

По-третє, з урахуванням рекомендацій дослідників державного впливу на підприємницьку діяльність в Україні, інноваційних і соціальних якостей підприємництва важливо розробити чіткі критерії оцінки цих якостей, як передумови особливої уваги держави до цієї діяльності, застосувати прямі і непрямі методи підтримки та заохочення. [16]

Вищенаведені аспекти є вагомими перешкодами розвитку та поступового зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні, а отже, мають стати тими напрямами, в межах яких мають формуватися адекватні заходи державного регулювання підприємництва. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на виявлення актуальних проблем та обґрунтування рекомендацій щодо стратегічних пріоритетів розвитку підприємництва у регіональному та галузево–секторальному розрізах. [17]

3.2 Іноземний досвід роботи малого підприємництва

В сучасній термінології вирізняють дефініції «малий», «середній» та «великий» бізнес. Критерії щодо визначення в різних країнах відрізняються,

проте за основу диференціації зазвичай беруть чисельність найманих працівників, обсяг річного доходу та в окремих випадках має значення вид діяльності.

Таблиця 3.5 – Основні показники розвитку суб'єктів господарювання в Україні та окремих країнах ЄС у 2018 році

Показник	Питома вага у загальній кількості підприємств, %				Питома вага у загальній чисельності зайнятих, %			
	Найменші (1-9)	Малі (10-49)	Середні (50-249)	Великі (250+)	Найменші (1-9)	Малі(10-49)	Середні (50-249)	Великі (250+)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Німеччина	81,7	15,2	2,6	0,5	18,5	23,4	20,4	37,8
Франція	93,8	5,2	0,8	0,2	28,6	18,8	15,2	37,4
Данія	94,4	5	0,5	0,1	46,1	21,5	12,4	20
Італія	93,8	5,4	0,7	0,1	39,8	21,2	13,9	25,1
Іспанія	88,2	9,8	1,6	0,3	21,4	24,6	20,4	33,6
Норвегія	91,3	7,4	1	0,2	24,7	25,8	18,3	31,2
Фінляндія	92	6,7	1,1	0,3	24,9	20,9	17,1	37,2
Португалія	94,8	4,5	0,7	0,1	39,4	22,3	16,9	21,4
Польща	95,2	3,5	1,1	0,2	35,6	13,1	19,6	31,8
Чехія	95,5	3,7	0,7	0,2	30,1	18,9	19,5	31,5
Словаччина	95,6	3,6	0,6	0,1	33,4	16,6	17,3	32,7
Угорщина	94,6	4,5	0,8	0,1	35,5	18,9	16,8	28,8
Болгарія	90	8,2	1,5	0,2	28,9	24,3	22,3	24,5
ЄС	92,1	6,6	1,1	0,2	28,7	20,5	17,3	33,5
Україна	78,5	15,8	5,5	0,2	9,2	17,1	40,8	32,9

Як було вже раніше зазначено, в ЄС до сектору малого підприємництва належать не тільки найменші та малі підприємства (як в Україні), а й середні підприємства. Якщо розглянути окремо показники функціонування вітчизняних мікро-, малих, середніх та великих підприємств, то побачимо, що значення їхніх показників є схожими до середньоєвропейських (табл. 3.7).

За даними, обчисленими на основі статистичної інформації Європейської комісії з підприємництва та промисловості (рис. 3.10) в Німеччині темпи приросту показників ефективності малого підприємництва за 2016-2018 рр. дещо знизились в порівнянні з темпами 2012-2016 рр.

Частка заробітної плати у доданій вартості у цій країні перевищувала питому вагу прибутку у доданій вартості і якщо до 2016 р. вона зменшилась, то до 2018 р. знову зросла на 4,8% та становила 58,1% доданої вартості [45].

Таблиця 3.2 – Державна політика підтримки малого бізнесу, яка стосується підвищення доступності фінансування

Заходи державної підтримки малого підприємництва	Держава
Збільшення обсягів підтримки у вигляді гарантій за кредитами малого підприємництва	Великобританія, Данія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Південна Корея, Словаччина, Словенія, США, Таїланд.
Надання особливих умов за гарантіями для стартап-бізнесу	Данія, Канада, Нідерланди.
Збільшення державних гарантій за експортними операціями	Великобританія, Данія, Іспанія, Канада, Нідерланди, Нова Зеландія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція.
Збільшення частки прямого фінансування	Іспанія, Канада, Південна Корея, Сербія, Словенія, Угорщина, Чилі.
Субсидування відсоткових ставок	Великобританія, Іспанія, Португалія, Росія, Туреччина, Угорщина.
Податкові пільги, відстрочка платежів	Великобританія, Ірландія, Іспанія, Італія, Нова Зеландія, Росія, Франція.
Об'єднання банків, які спеціалізуються на кредитуванні малого підприємництва	Данія, Ірландія.
Фондування Центральним банком кредитних організацій	Великобританія.

Така ситуація пояснюється поступовим зростанням фонду оплати праці, а відтак і підвищенням заробітної плати та продуктивності праці в середньому

на одного працівника малого підприємства, що ще раз підтверджує соціальне значення та спрямованість державної політики стосовно малого підприємництва у Німеччині. У 2016-2018 рр. простежується позитивна динаміка показників кількості підприємств, кількості зайнятих та доданої вартості.

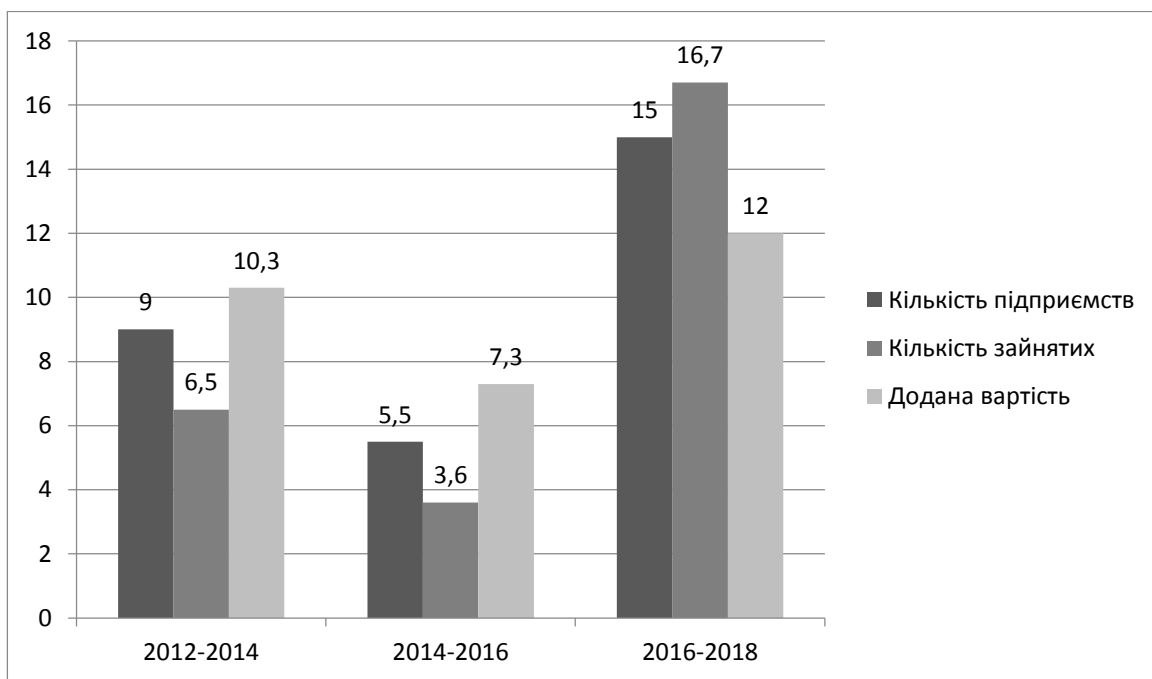

Рис. 3.6 – Темп приросту основних показників малого підприємництва у Німеччині за останні роки

Хоча темпи приросту МП Франції у 2016-2018 рр. уповільнились, в порівнянні з 2014-2016 рр. (рис. 3.6), цей факт не може не свідчити про те, що малий бізнес залишається джерелом росту всієї економіки, що значною мірою пов'язано з підтримкою розвитку малого підприємництва на законодавчому та державному рівнях.

У 2018 р. частка МП Франції у загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності склала 99%, що становить 39 одиниць на 1000 населення. Мале підприємство, де в середньому зайнято 3 осіб, забезпечували місцем праці 44,6%. Питома вага малого підприємництва у загальній доданій вартості склала 41,2%, у товарообороті – 38,7% [22]. Згадані показники є близькими до середньоєвропейських.

На основі даних табл. 3.9 бачимо, що темп приросту продуктивності праці на 1 зайнятого у 2016-2018 рр. був вищим, ніж у 2014-2016 рр., що могло бути наслідком зменшення кількості зайнятих на МП у 2018 р. на 2,8% у порівнянні з 2016 р. У 2016-2018 рр. бачимо, що додана вартість суб'єктів малого підприємництва зменшилась на 11,3%. Темпи росту показників кількості підприємств та кількості зайнятих зросли на 6,6 та 9,9% відповідно.

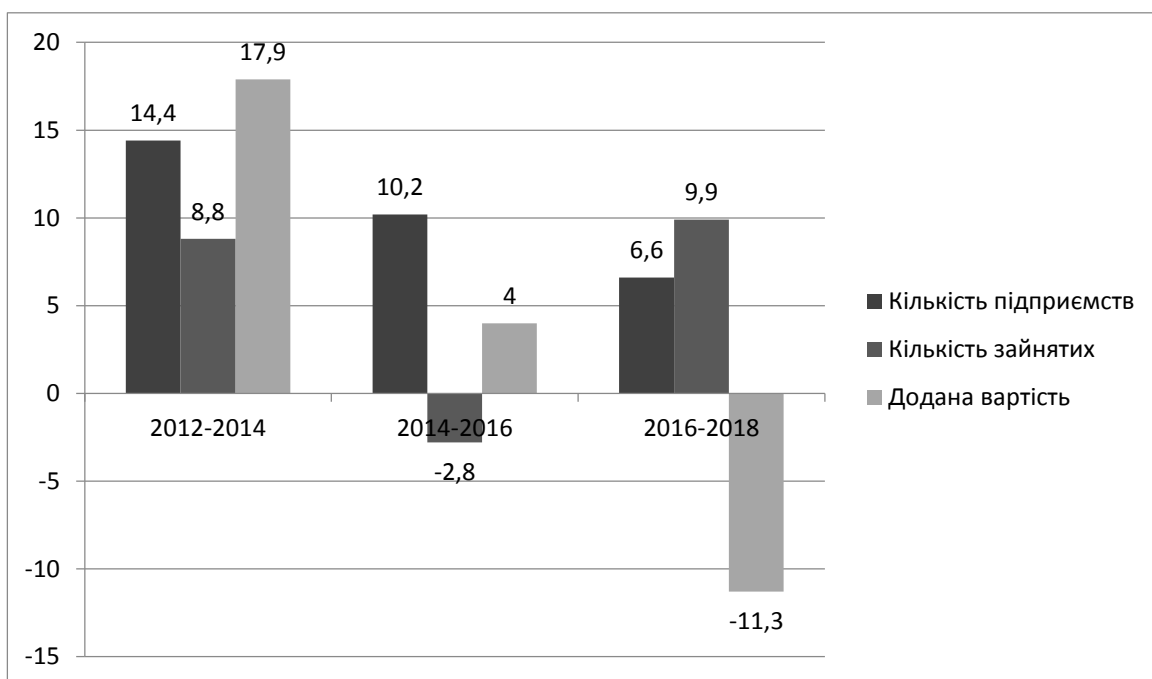

Рис.3.7 – Темп приросту основних показників малого підприємництва у Франції за останні роки

Як вже зазначено раніше, в Іспанії одним із наслідків фінансово-економічної кризи стало значне зменшення (на 8,2%) кількості МП у 2009 р., що в результаті призвело до зниження темпу їх зростання у 2010 в порівнянні з 2006 р. на 8,3% (рис. 3.7).

Таке падіння кількості малих підприємств призвело також до зменшення кількості працівників на цих підприємствах з 8 794 855 осіб у 2016 р. до 7 655 942 осіб у 2018 р., тобто майже до рівня 2012 р. (7 648 564 осіб) [22]. Зменшення кількості працюючих забезпечило зростання темпів заробітної плати та продуктивності праці на 1 зайнятого.

На скорочення темпів приросту решти показників, а саме доданої вартості, валового прибутку та товарообороту, окрім зменшення кількості малих підприємств та працюючих на них вплинуло зменшення темпу росту на 20,1% у 2018 р. в порівнянні з 2016 р. валових інвестицій в матеріальні активи (табл.3.13).

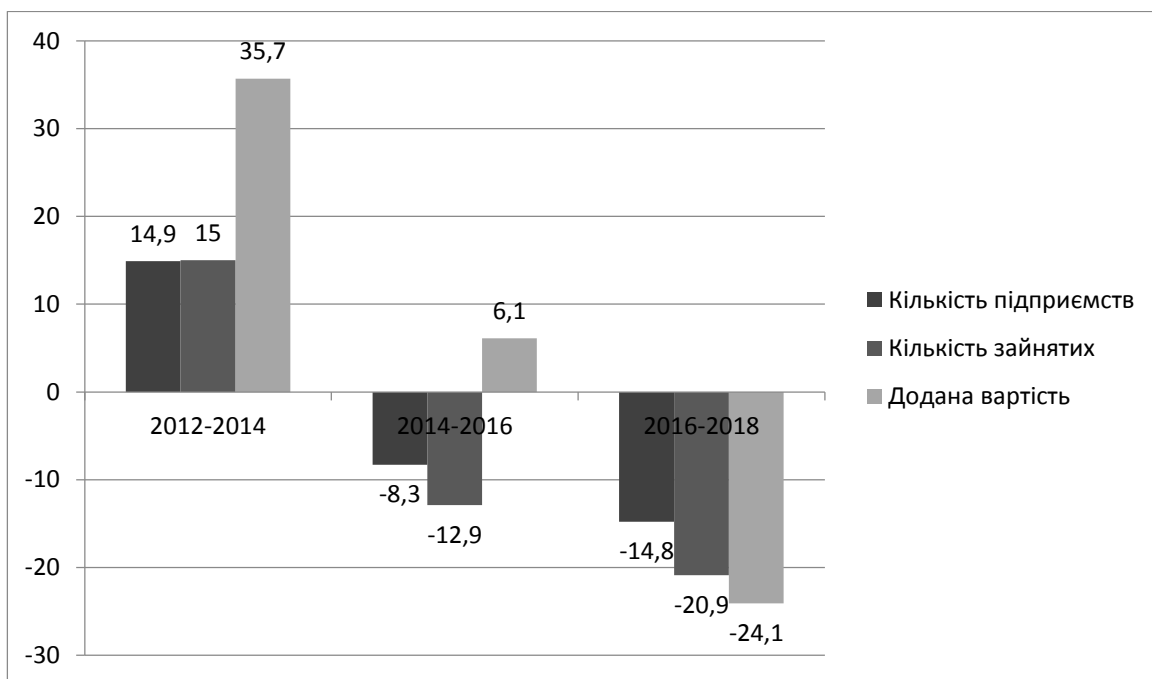

Рис.3.8 – Темп приросту основних показників малого підприємства у Іспанії за останні роки

Основними проблемами розвитку малого бізнесу в Росії, як і в Україні, залишаються – конкуренція, адміністративні бар'єри, кадри, фінансування розвитку МП, доступ до інформації, впровадження інновацій, аутсорсинг [23, с. 177]. Незважаючи на ці проблеми, окремі банки у 2018 р. прийняли рішення про зниження процентних ставок, задля збільшення обсягів кредитування. Окрім того, отримати мікрокредити малим підприємцям також допомагають створені у окремих регіонах Російської Федерації опікунські ради малого бізнесу. Так, наприклад, в Санкт-Петербурзі створено фонд сприяння кредитування бізнесу малого підприємництва, з допомогою якого підприємець може отримати мікрокредит сумою до 600 000 рублів терміном на один рік. Подібні фонди допомагають вирішити проблеми неефективного витрачання часу на кредитування малого бізнесу, оскільки робота з банками стосовно

отримання кредиту є дуже часозатратною. Крім того, подібний фонд залучає велику кількість банків-партнерів, серед кредитних продуктів яких приватний підприємець зможе вибрати найбільш вигідний і зручний для нього варіант отримання кредиту [15].

Окремі країни в межах існування малого бізнесу визначають і суб'єктів мікробізнесу. Так, до суб'єктів малого бізнесу в США відносять суб'єктів з чисельністю зайнятих до 500 осіб, розміром активів до 5 млн. дол. США та річним прибутком до 2 млн. дол. США, в Німеччині – до 250 осіб та річним доходом до 50 млн. євро.

До малого бізнесу в Японії відносять суб'єктів підприємництва за критеріями, що варіюються залежно від видів діяльності: в обробній промисловості, транспорті чисельністю працівників менше 300 осіб та при наявному статутному капіталі до 1100 млн. ієн (близько 830 млн. євро); для гуртової торгівлі – до 100 осіб та до 30 млн. ієн (близько 23 млн. євро) статутного капіталу; для роздрібною торгівлі та послуг – до 50 осіб та при статутному капіталі 10 млн. ієн (~ 7,6 млн. євро). [45]

Малі підприємства сьогодні стали невід'ємною частиною економік більшості промислово розвинених держав. У країнах ЄС на їхню частку в середньому доводиться 63 – 67 % ВВП, у США – 40 %, у Японії – 61 %. На малих підприємствах зайнята значна кількість працездатного населення: 72 % у середньому у країнах ЄС, 78 % – у Японії, 75,3 % – у Південній Кореї, 73 % – в Італії, 54 % – у Франції та США.

Така роль малих підприємств в економіці розвинутих країн забезпечується систематичною комплексною підтримкою з боку держав, яку підкріплено регулярним та значним за своїми обсягами бюджетним фінансуванням. Уряд США щорічно виділяє милому бізнесу в вигляді грантів майже 30 млрд. дол. З них 12 млрд. дол. призначено для підприємців-жінок, малоприбуткових підприємств (у тому числі тих, що використовують працю інвалідів).

Як засвідчують результати дослідження Всесвітнього Банку та Міжнародної фінансової корпорації, Європейської комісії та авторського колективу роботи, найбільш успішними у напрямку реалізації політики, спрямованої на створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу та підприємництва в цілому є такі країни, як: Сінгапур, Гонконг, Нова Зеландія, США, Данія, Норвегія, Великобританія, Таїланд, Німеччина та Японія (табл. 3.8)

Таблиця 3.6 – Країни – лідери рейтингу «легкості ведення бізнесу»

№	Роки		
	2016	2017	2018
1	Сінгапур	Сінгапур	Сінгапур
2	Нова Зеландія	Гонконг	Гонконг
3	Гонконг	Нова Зеландія	Нова Зеландія
4	США	США	США
5	Великобританія	Данія	Данія
6	Данія	Великобританія	Норвегія
7	Ірландія	Норвегія	Великобританія
8	Канада	Ірландія	Республіка Корея
9	Австралія	Швеція	Ісландія
10	Норвегія	Саудівська Аравія	Ірландія

Найбільший науковий та практичний інтерес становить державна програма розвитку малого та середнього бізнесу США, адже американська політика є однією з найстаріших та найефективніших у світі. США є світовим лідером за показниками розвитку як підприємництва в цілому, так і малого підприємництва.

Державна підтримка розвитку малого та середнього бізнесу у США, як було зазначене вище, здійснюється через SBA, шляхом:

- надання фінансової допомоги:

- надання державних позик: програма мікрокредитування - короткострокові кредити, максимальна сума яких становить 50 тис. дол. (найчастіше сума даного кредиту становить 13 тис. дол.); реалізації кредитної

програми 7 (а) – надається малим підприємствам, які не мають права на отримання кредитів за звичайними каналами кредитування, на строк від 10 (для поповнення оборотного капіталу) до 25 років (придбання основних засобів); реалізація програми CDC/504 – надання довгострокових муніципальних кредитів із фіксованою процентною ставкою для придбання основних фондів, розширення або модернізації, на суму до 1 млн. дол. (за умови, що за рахунок кредиту будуть створені нові робочі місця (із розрахунку, що на кожні 35 тис. дол. кредиту створюється одне робоче місце) та проведена модернізація муніципального округу (слід зазначити, що для отримання даного типу кредиту, підприємство повинно відповідати ряду вимог); реалізація гарантованих кредитних програм;

- розвитку венчурного капіталу: програма NMVC (New Markets Venture Capital Companies), програма PRIME (Prime Contract Program), програма SBIC (Small Business Investment Company);
- поручительства (гарантія виконання проекту);
- фінансування експорту: програма Експорт експрес (позикова програма 7(а)) – спрямована на розширення експортних ринків, передбачає підтримку кредитів та кредитних ліній на суму до 500 тис. дол., програма кредитування експортного робочого капіталу (позикова програма 7(а)) – надається до 90% гарантій по експортним кредитам до 750 тис. дол., спрямована на генерування оборотних засобів, необхідних для нарощування та підтримки експортних продаж;
- реалізації програми розвитку аудиторії малого бізнесу (програма розвитку людського потенціалу для малого бізнесу) – система програм, спрямованих на надання інформаційної підтримки розвитку малого бізнесу: програма «Корінні американці» (Native Americans); програма «Жінки»; програма розвитку бізнесу 8(а); програма «Підприємці 50+», програма «Меншини», програма «Ветерани», програма «Молодіжне підприємництво»;

- консультивання та навчання – комплекс програм, спрямованих на надання послуг із навчання та перенавчання, надання консультаційної підтримки новим суб'єктам малого бізнесу, починаючи із моменту створення підприємства: програма «Центри розвитку малого бізнесу»; програма «Жінки», програма навчання підприємництву, проект «Консультаційне бюро директорів у відставці» SCORE (Service Corps of Retired Executives), проект «Справи корінних американців», програма «Мережа підготовки кадрів для малого бізнесу» та ін.;
- контрахтування – комплекс програм, покликаний створити умови для забезпечення співробітництва бізнесу та уряду: програма «Технології», Цільова програма, програма «HUBZone»(Historically Underutilized Business Zones), проект «Міжвідомча цільова група федеральних контрахційних можливостей для малого бізнесу», проект «Стандарти розміру», програма «Державна контрахція»;
- надання допомоги при стихійних лихах – система програм, спрямованих на зменшення втрат малого бізнесу від стихійних лих, шляхом надання довгострокових фінансових позик за низькою процентною ставкою, надання консультаційної підтримки щодо хеджування бізнесу від стихійних лих та зменшення фактичних збитків бізнесу у разі лиха;
- пропаганда необхідності дотримання законів та правил, ведення «чесної гри»;
- реалізація програми «Ініціативи» - програма, спрямована на надання інформаційної та консультаційної підтримки щодо змін у законодавстві та інших можливостей, використання яких дозволить підвищити ефективність функціонування бізнесу: програма «200 нових ініціатив», «Регіональна кластерна ініціатива», програма 7(j) «Менеджменту та технічної допомоги», пілотна програма «Об'єднання малого бізнесу», пілотна програма «Посередник кредитування», проект «Рада особливої ініціативи», проект «MED Week» (National Minority Enterprise Development), проект «Startup America», проект «Посередництво

пілотної програми «Посередник кредитування», проект «Закон вакансії у малому бізнесі», програма «План фінансування Дилера» та ін..

- забезпечення функціонування офісу із дотримання цивільних прав - The Office of Civil Rights Compliance – OCRC) – діяльність офісу, спрямована на забезпечення недискримінації до різних одержувачів фінансової допомоги.

У новітніх індустріалізованих країнах, які, в першу чергу, репрезентує Гонконг, Сінгапур, Південна Корея і Тайвань, малі підприємства складають 91-98 % від усіх працюючих там підприємств. У експорті їхня частка – 17-66 %. У Словаччині за допомогу малим та середнім підприємствам відповідає "Народне агентство з розвитку малого та середнього підприємництва" з центром у Братиславі.

Свою діяльність воно зосереджує на галузі вдосконалення законодавства, допомозі підприємцям в отриманні кредитів і гарантій на них. У рамках міжнародної діяльності воно виконує функцію програмної одиниці і одиниці управління для розвитку програми PHARE Європейського Союзу. З німецькими партнерами агентство співорганізує стажування, освітні та тренінгові курси, галузеві зорієнтовані консультації і підтримує виникнення субдоговірної біржі. [43]

У відносинах з Австрією воно орієнтується на співпрацю, яка пов'язана з підвищенням рівня консультацій нових регіональних консультативних і інформаційних центрів, а також на допомогу при виробництві програм розвитку для малого та середнього підприємництва, особливо на основі узагальнених інформацій з податкових декларацій. З японською організацією JICA співпраця розвивається за допомогою картографування конкретної ситуації у Словаччині і визначенням областей для можливої діяльності.

Французький інноваційний координаційний центр (IRC France Centr'EST) діє в регіональному середовищі, де місцеві органи влади активно співпрацюють у розповсюдженні інновацій між малими та середніми підприємствами. Як основу маркетингової стратегії, ІКЦ Франції розробив

власну сервіс-пропозицію під назвою “Пропозиція глобальних часових технологій”, що складається з чотирьох основних складових: (1) пакет технологічних пропозицій; (2) пакет технологічних запитів; (3) коротко-, середньо- та довготермінові послуги; (4) дослідження ринку технологій. Подібний підхід підтвердив свою ефективність у залученні клієнтів, про що свідчать наступні факти – 12 підписаних контрактів по інноваціях за період 2000-2004 рр., успішність реалізації яких збільшилася на 33%.

Інноваційний координаційний центр Португалії (IRC Portugal (ISQ)) керує одним з двох інформаційних центрів Португалії та здійснює підтримку інновацій в рамках транснаціональної співпраці по передачі технологій у Європу. [40]

В Індії за останніх 4 роки сталися масштабні зміни в організації державної підтримки підприємництва. Так, в 2016 р. був ухвалений новий закон про мікро, малих і середніх підприємствах, який виділив в цьому секторі економіки 2 категорії підприємств, що діють у сфері виробництва і у сфері надання послуг. Відповідно до цього закону, як і раніше, національні та європейські дослідницькі проекти, співпрацювати з партнерами для використання результатів досліджень чи здійснювати трансфер існуючих технологій. Послуги Інноваційного координаційного центру першочергово направлені на технологічно-орієнтовані малого підприємства, але також є доступними для великих підприємств, науково-дослідних інститутів, університетів, технологічних центрів та інноваційних відсутні обмеження за чисельністю зайнятих в кожній категорії підприємств, проте встановлена гранична величина основного капіталу. Це обумовлено тим, що в країні дуже гостро коштує проблема розширення зайнятості і боротьби з бідністю населення, при вельми низькому рівні технічної оснащеності підприємств цього сектора економіки країни.

Основним державним органом підтримки малих підприємств в Китаї є спеціалізоване агентство – Китайський центр по координації і кооперації бізнесу. Основне завдання центру – створення необхідної інфраструктури для

технологічного співробітництва між національними та зарубіжними організаціями в сфері підтримки підприємництва. З ініціативи центру реалізується консультативна та інформаційна підтримка малого бізнесу, організуються торговельні ярмарки, виставки у сфері розробки інноваційної продукції, проводяться семінари, конференції з дослідження проблем малого бізнесу та реалізації програм.

Ще одним важливим органом, що сприяє розвитку малого та середнього бізнесу в Китаї, є державна інформаційна служба CSMEО, яка була створена у 2001 році (у рік вступу Китаю у СТО). Ця служба займається наданням послуг з інформаційного консультування населення та підприємців в питаннях діяльності малого і середнього бізнесу через свій Інтернет-сайт. Мережа CSMEО охоплює всі регіони Китаю, що дає можливість інформувати населення про стан ринку праці, зміни чинного законодавства, останні досягнення у сфері науки і технологічних винаходів, про розвиток і стан суб'єктів малого і середнього бізнесу.

Отже, головною функцією створених органів підтримки малого та середнього бізнесу в економічно розвинутих країнах є навчання ведення бізнесу, інформування та допомога, в т.ч. щодо отримання пільгових кредитів.

В Україні організацій такої підтримки наразі не існує. При цьому малий та середній бізнес в частці ВВП країни займає всього 5%, тоді як в деяких європейських країнах доходить до половини. Лівову частку малі підприємства складають в таких країнах, як Німеччина, Японія, Великобританія, США і Канада. За даними німецького Міністерства економіки це 99,7% всіх підприємств Німеччини. Вони не тільки виробляють 57% доданої вартості, а й експортують свою продукцію на світові ринки. Наприклад, в США на 10 тис. населення припадає 312 малих підприємств, в Канаді – 937, в Україні – 98.

3.3 Напрями удосконалення та підвищення ефективності діяльності малого підприємства в Україні

Підприємницька діяльність є провідною і переважаючою формою господарювання, ключовим елементом конкурентного механізму, підвищення ефективності якої пов'язане з удосконаленням і активізацією інноваційно-технічного, організаційного та фінансового менеджменту, господарського механізму загалом на рівні підприємств, корпорацій, асоціацій, державних комітетів, міністерств тощо.

Економічна сутність підприємництва полягає в тому, що це певний вид господарювання, де основним суб'єктом є підприємець, який раціонально комбінує фактори виробництва, на інноваційній основі та на власний ризик організовує та управляє виробництвом з метою отримання підприємницького доходу. Господарський кодекс України визначив підприємництво як «самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку».

Аналіз сучасного стану підприємництва дає змогу стверджувати, що нестабільність політичного середовища, недосконале законодавство, неефективна політика підтримки розвитку бізнесу, інфляція наносять відчутну шкоду економічному розвитку нашої країни. Підприємництво, особливо мале і середнє, перш за все реагує на негативний вплив цих дестабілізаційних факторів, що найчастіше знаходить своє вираження у формі скорочення кількості підприємств малого та середнього бізнесу, зниження обсягів виробництва та чисельності працюючих.

Зазначимо, що рівень розвитку підприємництва в Україні кардинально відстає від рівнів багатьох провідних країн світу. Проте розвиток малого і середнього бізнесу несе в собі безліч важливих переваг: збільшення числа власників, а отже, формування середнього класу – головного гаранта

політичної стабільності в демократичному суспільстві; зростання частки економічно активного населення, що збільшує доходи громадян і згладжує диспропорції в добробуті різних соціальних груп. [39]

Найважливішими факторами і напрямками підвищення економічної ефективності діяльності підприємств малого та середнього бізнесу є: науково-технічний прогрес, максимально ефективне використання виробничих фондів та трудових ресурсів, оптимальна інвестиційно-інноваційна політика, застосування маркетингових комунікацій, вдосконалення розвитку диверсифікації, спеціалізації і кооперування, комбінування, вдосконалення організації виробництва і праці на підприємстві, удосконалення системи управління підприємством тощо.

Існує безліч конкретних шляхів збільшення ефективності діяльності різних суб'єктів господарювання. В. Мадзігон відзначає, що сьогодні велике практичне значення мають такі основні напрями:

- вибір ефективних форм і методів підприємницької діяльності;
- активізація і підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності;
- підвищення конкурентоспроможності продукції (послуг) підприємств;
- стабільність державної економічної і соціальної політики, спрямованої на підтримку підприємництва;
- позитивна суспільна думка по відношенню до підприємців і підприємництва;
- пільговий податковий режим, який забезпечує дійові стимули для підприємництва;
- наявність розвинутої інфраструктури підтримки підприємництва (наявність інноваційних центрів; спеціалізованих фірм, що надають фінансову допомогу початкуючим підприємцям; консультативних центрів з питань управління, маркетингу, реклами; курсів і шкіл підготовки підприємців тощо);

- існування ефективної системи захисту інтелектуальної власності, дія якої розповсюджується не лише на винаходи, але й на всю продукцію, новаторські ідеї, концепції і методи ділової активності.

Як свідчить світовий досвід, 70% неефективності підприємницької діяльності зумовлені недосконалістю управління та використанням недостатньої інформації під час прийняття та обґрунтування управлінських рішень.

У зв'язку з цим чинні системи управління підприємствами малого та середнього бізнесу мають бути реструктуризовані у напрямі максимально можливого наближення до сучасних вимог ринкової економіки та передбачати використання механізму стратегічного менеджменту. [37]

До найважливіших напрямів підвищення ефективності системи та процесів управління на підприємствах малого та середнього бізнесу можна віднести вдосконалення організаційної структури управління підприємством; раціоналізацію інформаційної системи та документообігу; підвищення кваліфікації працівників, зокрема управлінських кадрів; використання інструментарію стратегічного управління під час планування діяльності та розвитку бізнесу тощо. Нині до нагальних завдань у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, які потребують регулювання, відносять такі:

- спрощення дозвільних процедур та процедур здійснення державного контролю, отримання документів дозвільного характеру та скорочення термінів проведення таких процедур;
- удосконалення порядку ведення податкового і статистичного обліку та звітності, зниження податкового тиску на економіку та забезпечення його рівномірності;
- зниження тиску з боку контролюючих органів, протидія рейдерству та корупції;
- удосконалення інфраструктури розвитку підприємництва;
- впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва;

- створення сприятливих фінансових передумов для започаткування та здійснення підприємницької діяльності, доступності фінансових ресурсів для підприємців;
- забезпечення державної підтримки малого і середнього підприємництва, що працюють у сфері інвестиційної, інноваційної і науково-технічної діяльності, впровадження зарубіжного досвіду з питань започаткування нових інноваційних технологій в господарській діяльності;
- посилення уваги до інформаційного забезпечення, навчання і підвищення кваліфікації кадрів; – підтримка нових механізмів співробітництва підприємств з органами виконавчої влади та громадськості.

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного аналізу, було встановлено, що основними проблемами, які гальмують розвиток малого бізнесу в Україні є:

- недосконалість, нестабільність та суперечливість законодавства України, його невідповідність законодавству ЄС;
- корупційність органів державної влади і неналежне дотримання ними вітчизняного законодавства;
- занадто велика кількість адміністративних бар'єрів, обтяжливість процедур отримання дозволів та ліцензій;
- складність доступу до джерел фінансових ресурсів;
- надмірне податкове та соціальне навантаження на бізнес, складність процедур адміністрування податків;
- надмірне державне регулювання підприємницької діяльності та, водночас, недостатнє державне стимулювання і підтримка з боку держави та місцевих органів влади;

- недостатній розвиток підприємницької інфраструктури;
- нерівні умови конкуренції та складність участі малого бізнесу у державних закупівлях;
- декларативність й низька ефективність виконання державою національної та регіональних програм підтримки та розвитку малого підприємництва.

Високі показники розвитку малого бізнесу в розвинених країнах стали можливими завдяки продуманій і системній політиці держави. Для підвищення ефективності функціонування малого підприємництва Україна могла би використати досвід таких країн світу, як ЄС, Японія, США, де їх політика спрямована на:

- створення сприятливого підприємницького середовища шляхом усунення адміністративних бар'єрів та бюрократичних перепон при заснуванні та функціонуванні суб'єктів малого підприємництва;
- розвиток системи інфраструктурного забезпечення малого бізнесу, постійне вдосконалення діяльності установ консультативно-інформаційної підтримки та підготовку кваліфікованих кадрів.

Напрямами успішної реалізації державної політики щодо розвитку малого підприємництва повинні бути:

- створення сприятливого середовища для започаткування і ведення бізнесу;
- забезпечення ефективної державної фінансової підтримки функціонування і розвитку малого підприємництва.

За рахунок ефективної реалізації засад державної фінансової політики забезпечуватиметься досягнення товарно-споживчого, інвестиційно-інноваційного й інституційно-соціального ефектів від розвитку малого підприємництва.

Отримані результати свідчать про пряму залежність обсягу реалізованої малими підприємствами продукції (робіт, послуг) від показників, які

характеризують розвиток малого підприємництва (обсяг валових капітальних інвестицій малих підприємств, фонд оплати праці та середньорічна кількість найманих працівників на малих підприємствах), показників макроекономічної динаміки (прямі іноземні інвестиції, ВРП у розрахунку на одну особу, обсяг кредитів, наданих банками суб'єктам господарювання, індекс економічної свободи).

З'ясовано, що обернено залежними до обсягу реалізованої малими підприємствами продукції (робіт, послуг) є процентна ставка банків за наданими кредитами суб'єктам господарювання, зростання якої зменшує обсяг реалізованої малими підприємствами продукції (робіт, послуг).

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі магістра наведене теоретичне узагальнення та вирішення завдання, яке полягає у розвитку теоретико-методичних положень

та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності малого підприємства.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що сьогодні існує багато проблем, що перешкоджають розвитку в країні підприємств малого та середнього бізнесу. Їх вирішення дасть змогу забезпечити підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Виявлено, що найпроблемнішими факторами для ведення бізнесу в нашій країні є інфляція та політична нестабільність, високі податкові ставки та складність податкового законодавства; регулювання валютного ринку; корупція; недостатня здатність до інновацій; невідповідна якість інфраструктури; недостатній освітньо-кваліфікаційний рівень працівників тощо.

Встановлено основну роль у вирішенні цих проблем повинна відігравати держава. Так, для покращення стану та подальшого розвитку малого та середнього бізнесу необхідно впроваджувати систему ефективного державного регулювання механізмів функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. На рівні суб'єктів підприємництва першочергове значення в галузі зростання економічної ефективності повинно надаватися раціональному використанню виробничого потенціалу, максимально можливому скороченню витрат, режиму економії ресурсів, впровадженню інновацій, підвищенню ефективності управління підприємством.

Виявлено, що з метою активізації інвестиційної діяльності малого підприємництва в Україні вважаємо за необхідне:

- спростити та стабілізувати вітчизняне законодавство;
- забезпечити створення ефективної інфраструктури підтримки інноваційної діяльності малого підприємництва;
- сформувати привабливий інвестиційний і діловий клімат шляхом сприяння у залученні іноземного капіталу та контролю за ефективністю його використання;

- створити умови доступу малого бізнесу до ринку технологій, його залучення до участі в науково-технічних розробках і фундаментальних дослідженнях;
- сприяти розвитку суб'єктів малого підприємництва у секторі наукової та інноваційної діяльності, у створенні й забезпеченні функціонування малих інноваційних підприємств.

Високі показники розвитку малого бізнесу в розвинених країнах стали можливими завдяки продуманій і системній політиці держави.

Потрібним для України є використання досвіду країн-учасниць Європейського Союзу, які спрямували свої зусилля у сфері підприємництва на активізацію інноваційної діяльності; досвіду Японії – в контексті поліпшення технологічних процесів, розробки нових товарів на підставі наукових досліджень та ефективних розробок; досвіду США – у частині створення регулятивної установи або покладання на діючий Український фонд підтримки підприємництва функцій щодо гарантування повернення наданих суб'єктам малого бізнесу кредитних коштів.

Основними напрямками підвищення ефективності фінансового механізму розвитку малого підприємництва на основі успішної реалізації державної політики щодо фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва є:

- створення сприятливого середовища для започаткування і ведення бізнесу;
- забезпечення ефективної державної фінансової підтримки розвитку малого підприємництва.

Наслідками ефективної реалізації фінансового механізму є досягнення потужного товарно-споживчого, інвестиційно-інноваційного й інституційно-соціального ефектів.

З метою активізації інвестиційної діяльності малого підприємництва в Україні вважаємо за необхідне:

- спростити та стабілізувати вітчизняне законодавство;

- забезпечити створення ефективної інфраструктури підтримки інноваційної діяльності малого підприємництва;
- сформувати привабливий інвестиційний і діловий клімат шляхом сприяння у залученні іноземного капіталу та контролю за ефективністю його використання;
- створити умови доступу малого бізнесу до ринку технологій, його залучення до участі в науково-технічних розробках і фундаментальних дослідженнях;
- сприяти розвитку суб'єктів малого підприємництва у секторі наукової та інноваційної діяльності, у створенні й забезпеченні функціонування малих інноваційних підприємств.

Важливими умовами реформування вітчизняної системи оподаткування малого бізнесу є: прозорість і чіткість визначення бази оподаткування та розміру податкового зобов'язання, простота дотримання регуляторних процедур у сфері справляння податків і подання податкової звітності. В межах такого реформування важливим завданням має стати зменшення податкового тиску на малий бізнес, зокрема на фонд оплати праці.

Для прийняття управлінських рішень керівництва суб'єкта малого підприємництва щодо фінансово-кредитного забезпечення його розвитку, потрібно оцінювати фактичну наявність та потенціал мобілізації ресурсів у сектор малого бізнесу, з огляду на конкретні суб'єкти фінансування.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів малого підприємництва в Україні є фінансування за рахунок банківських установ і міжнародних організацій. Альтернативою таких джерел фінансових ресурсів мають стати також фінансові інструменти небанківських фінансово-кредитних установ, зокрема лізинг, факторинг, краудфандинг.

Таким чином, результати дослідження доцільно використовувати для вдосконалення державного регулювання малого підприємництва, з метою забезпечення ефективного функціонування фінансового механізму розвитку

малого підприємництва в Україні та підвищення функціонування національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батковський В.А. Проблеми кредитування малого підприємництва. *Вісник НБУ*. К, 2016. С. 28-33.

2. Бех Н.В. Особливості розвитку та функціонування малого і середнього бізнесу в Україні. *Галицький економічний вісник*. Львів, 2017. №1(26).С. 16-18.
3. Біломістний О.М. Особливості кредитування діяльності малих підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. Київ, 2015. №1. С. 90-93.
4. Боронос В.Г. Досвід реалізації державної фінансової політики в частині розвитку соціально-економічних систем. *Інвестиції : практика та досвід*. Київ, 2013. №10. С.16-20.
5. Боронос В.Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території : монографія. Суми: Сумський державний університет, 2017. 310 с.
6. Боронос В.Г. Система інтегрованої оцінки потенціалу підприємств регіону і методика її формування. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький, 2016. №3 (134). С.70-78.
7. Боцьора Л. О. Аналіз ефективності застосування загальної та спрощеної систем оподаткування малого підприємництва в Україні. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління : науковий журнал*. Донецьк, 2014.№ 2 (60). С. 83-87.
8. Брітченко І.Г. Вплив малого бізнесу на розвиток регіону. *Економіка та держава*.Київ, 2016. №1.С.14-15.
9. Васюренко О. Ціна кредитних ресурсів як ключова складова системи управління кредитним ризиком. *Банківська справа*. Київ,2015. №1.С. 28 – 33.
- 10.Ватаманюк О. З. Інститут підприємництва в господарській системі України. *Економічний часопис-XXI* .2013.№ 5-6(1).С.14 – 18.
- 11.Галан Н.І. Державна підтримка малого та середнього бізнесу: досвід розвинених країн : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2015. 188 с.

12. Гончарук Н. Інвестори з натовпу. *Контракти*. Київ, 2014. №45-46. С. 20.
13. Гребенюк Л.А. Стратегічні орієнтири банківського кредитування малого бізнесу в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. Київ, 2017. № 3 (6). С. 203-207.
14. Гринюк А. Перспективи розвитку малого бізнесу крізь призму доступності кредитних ресурсів. *Вісник НБУ*. Київ, 2015. №1. С. 52-53.
15. Дрига С.Г. Програмно-цільовий підхід та інституційний стан державної політики підтримки підприємництва. *Економіка і держава*. Київ, 2016. №2. С. 11-15.
16. Єзгор Л. О. Аналіз впливу економічної кризи на діяльність малих підприємств в Україні. *Вісник Львівського національного університету*. Серія екон. Львів, 2014. Вип. 43. С. 38-44.
17. Єзгор Л. О. Механізм нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. Випуск 21. С. 161-166.
18. Єпіфанова І.Ю. Перспективи розвитку інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницьк, 2015. № 2. С. 48-50.
19. Загородній А.Т. Фінансово-економічний словник. Знання. Київ, 2017. 1072 с.
20. Здрок В. В. Економетрія [підручник]. Знання. Київ, 2014. 541 с.
21. Зелена книга малого бізнесу України. Д.В. Ляпін, В.І. Дубровський, О.М. Піщуліна, О.П. Продан. – К.: Інститут власності і свободи. 2015. 124 с.
22. Іонін Є. Є. Фінансова аналітика сучасного бізнесу : монографія. Донецьк: нац. ун-т, Облік.-фін. ф-т. Донецьк : ДонНУ. 2013. 303 с.
23. Квасовський О. Р. Теоретична концептуалізація формування фінансового механізму виробничих кластерів. *Світ фінансів*. 2017. Випуск 3. С. 135-146.

24. Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Житомир, 2017. 272 с.
25. Ковалюк О. М. Вплив інвестиційної діяльності на розвиток вітчизняного малого підприємництва. *Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць*. Львів, 2016. Випуск 22.7. С. 117-122.
26. Колько С. Фінансові аспекти розвитку малого бізнесу в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 6 (21). С. 121-130.
27. Корнух О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні: сутність, форми та напрями. *Економіка і держава*. 2015. № 7. С. 82-84.
28. Кравцова Т. Правова природа державного регулювання підприємницької діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С. 3-6.
29. Ластовецький А. Загальна характеристика законодавства у сфері підприємницької діяльності та основні тенденції його розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 3-5.
30. Михасюк І. Р. Управління розвитком малого підприємництва зеленого туристичного бізнесу : монографія.. - Л. : Ліга-Прес. 2017. 282 с.
31. Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності : посібник. К. : Академія. 2014. 280 с.
32. Орехова А.І. Власний оборотний капітал: методика визначення, динаміка та тенденції структурних змін. *Інноваційна економіка: всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2015. № 18. С. 141-146
33. Офіційний веб-сайт Асоціації українських банків. URL: <http://www.aub.com.ua>. (дата звернення 21.09.2019).
34. Офіційний веб-сайт Державного експортно-імпортного банку України. URL: <http://www.eximb.com>. (дата звернення 21.09.2019).
35. Офіційний веб-сайт Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/>

36. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення 21.09.2019).
37. Офіційний веб-сайт Європейського банку реконструкції та розвитку. URL: <http://www.ebrd.com>. (дата звернення 25.09.2019).
38. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>. (дата звернення 21.09.2019).
39. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://www.dfp.gov.ua>. (дата звернення 25.09.2019).
40. Офіційний веб-сайт Українського фонду підтримки підприємництва. URL: <http://ufpp.gov.ua/>. (дата звернення 27.09.2019).
41. Пиріг Д.З. Досвід розвитку управління інноваційною діяльністю малих підприємств у зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3(105). С. 163-170.
42. Плиса В. Й. Стратегія забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в економіці України: моногр. Львів: Видавництво ННБК.АТБІ, 2015. 144 с.
43. Гончар А.В. Порівняльна характеристика чинних систем оподаткування доходів підприємців. *Податкова правда : видання Асоціації платників податків України*. 2017. №0. – С. 54-55.
44. Постникова У.Л. Мінімізування кредитних ризиків шляхом страхування. У.Л.Постникова. URL: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Economics/29321.doc.htm. (дата звернення 29.09.2019).
45. Козак В.Г. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні. Національна доповідь: К., Держкопідприємство, 2017. 240 с.
46. Соколов А.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного управління розвитком малого підприємництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. №4. С. 82-84.
47. Усик В. І. Розвиток поняття "сектор малого та середнього бізнесу" в Україні та ЄС. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №4(94). С. 153-158.

48. Редіна Н.І. Становлення малого підприємництва і бізнесу в Україні: особливості досягнення, перспективи. *Вісник економічної науки України*. 2009. №2. С.117-122.
49. Соболюк С. М. Інтегральна оцінка рівня розвитку малих підприємств по регіонах України. Стратегія економічного розвитку України: Наук. Зб. Вип. 15. Голов. ред. Наливайко А. П. К.: КНЕУ, 2014. С.87-94.
50. Шайдюк І. Є., Черкасова Ю. І. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності малих підприємств в Україні. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. № 1 (3) . Том 2. . С. 357-362.
51. Шпак В. І. Розвиток малого підприємництва в Україні : наук. вид. К. : МАУП, 2002. 112 с.
52. Парсяк В. Малий бізнес у контексті інноваційного розвитку економіки. *Економіст*. 2006. № 8. С. 52-53.
53. Мочерний С. В. Основи підприємницької діяльності: навч. посіб. К.: Академія, 2001. 280 с
54. Мельник М. І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2012. 568 с.
55. Маринич І. А. Інвестиційна привабливість капіталовкладень у малий бізнес. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2006. № 16(6). С. 202-211.
56. Малик І. П. Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні. *Екон. вісн. Нац. техн. ун-ту України «КПІ»* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 9. С. 29-34.
57. Мазуренко Л. Підтримка малого і середнього бізнесу в контексті соціальної політики: основні поняття і категорії. *Освіта регіону*. 2011. № 4. С. 249.
58. Лесько О. Й. Деретуляція підприємницької діяльності та покращення умов ведення бізнесу в Україні. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, 2016. № 1. С. 58-64.

- 59.Ларіна Р. Р. Малий бізнес в Україні: роль та особливості розвитку в національній економіці: монографія. Донецьк: Вебер, 2007. 300 с.
- 60.Кредісов В. А. Підприємництво в Україні: суть, типи та умови формування. К.: «Знання України», 2003. С.19.
- 61.Красота О. В. Мале підприємництво: економічна сутність та роль у подоланні кризи. Вісник КНУ ім. Т. Шевченка.2010. № 7. С. 37-40.
- 62.Захарчин Г. М. Основи підприємництва: навч. посіб. К.: Знання, 2008.437с.
- 63.Yakusheva O. The study of problems of development of small and medium business in Cherkasy region by the use of modern methods of analysis//Topical questions of contemporary science: collection of scientific articles. Aspekt Publishing, Taunton, MA, United States of America, 2017. P. 204–211.
- 64.Velu H. A. The development process of the personally managed enterprise//European Foundation for Management Developments: 10th Seminar on Small Business. 1980. P. 1–21.
- 65.Annual report on European SMEs 2015\2016. SMEs start hiring again. European commission. 2015. P. 20-24.
- 66.Enke S. Consumer cooperatives and economic efficiency//American Economic Review. 1945. Vol. 35. No. 1. P. 148–155.

**Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ**

Я, Здановська Крістіна Олександрівна, студентка 2 курсу, заочної форми навчання, економічного факультету, спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування, освітньої програми «Фінанси і кредит», адреса електронної пошти duylovskaya_96@ukr.net,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Фінансові аспекти розвитку малого підприємства в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям *академічної доброчесності* у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ Здановська Крістіна Олександрівна

Дата _____ Підпис _____ Батракова Тетяна Іванівна